

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

**K problematice frazeologismů na 2. stupni
základní školy**

Zuzana Hampergrová

Vedoucí práce:

PhDr. Milena Nosková, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury

Pedagogická fakulta

České Budějovice 2013

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Písku dne 18. dubna

.....

Prohlašuji, že svoji diplomovou jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

České Budějovice, duben 2013

.....

Ráda bych poděkovala vedoucí práce PhDr. Mileně Noskové, Ph.D. za odborné vedení, čas, který práci věnovala, a cenné rady.

RESUMÉ

Tématem této diplomové práce je Problematika frazeologizmů na 2. Stupni základních škol. Frazeologie je nedílnou součástí běžné denní komunikace, proto jsem se rozhodla zkoumat, jak jí žáci rozumí. Teoretická část vychází z publikací našich předních lingvistů. Praktická část pak zkoumá nejen znalost frazeologizmů, ale také to, zda jim žáci rozumí a dokáží je použít ve větách. Dotazník je sestaven z frazeologizmů, jež se objevily jako příklady již v teoretické části, ale také za pomoci slovníků české frazeologie a idiomatiky.

RESUMÉ

Topic of this diploma thesis is The Issue of Idioms at Upper Primary Schools. Phraseology is the integral part of daily communication that is why I decided to explore how pupils understand it. The theoretical part is based on publications of our leading linguists. The practical part studies not only the knowledge of idioms but also whether pupils understand it and if they are able to use them in sentences. The questionnaire consists of idioms, which have emerged as the examples in theoretical parts but also with the help of dictionaries of Czech phraseology and idioms.

Obsah

1 ÚVOD	10
2 TEORETICKÁ ČÁST	12
2.1 Lexikální zásoba	12
2.2 Členění slovní zásoby.....	13
2.3 Vrstvy slovní zásoby	13
2.3.1 Frazeologie	14
2.3.1.1 Tvoření frazeologismů	14
2.3.1.2 Funkce frazémů a idiomů.....	15
2.3.2 Frazeologie v odborných publikacích: Frazeologie a idiomatika česká a obecná, Čeština řeč a jazyk, Příruční mluvnice češtiny, Nauka o slovní zásobě, Česká stylistika, Úvod do české lexikologie, Nauka o českém jazyku a Frazeologická terminolória	16
2.3.2.1 Frazeologie a idiomatika česká a obecná	16
2.3.2.2 Čeština řeč a jazyk.....	18
2.3.2.3 Příruční mluvnice češtiny.....	19
2.3.2.4 Česká stylistika.....	27
2.3.2.5 Nauka o slovní zásobě.....	30
2.3.2.6 Úvod do české lexikologie	33
2.3.3 Frazeologická terminolória	35
2.3.3.1 Vývoj frazémů.....	35
2.3.3.2 Vznik frazémů	36
2.3.3.3 Výchovné působení frazeologie	36
2.3.3.4 Frazém jako fakt kultury	37
2.3.3.5 Zánik frazémů	37
2.3.4 Postavení frazeologie a idiomatiky v jazyce	37
2.3.5 Pojednání o frazeologismech v odborném časopise Naše řeč	39
2.3.5.1 Marie Čechová, Dynamika frazeologie.....	39

2.3.5.2	Marie Čechová, Kulturní frazeologie v současné komunikaci	42
2.3.5.3	Jaroslav Machač, K nespisovným složkám frazeologie národního jazyka	45
2.3.6	Frazeologie v českých učebnicích pro druhý stupeň základních škol ...	47

3 PRAKTICKÁ ČÁST 51

3.1 Správné odpovědi 52

3.2 Výsledky sedmé třídy 56

3.2.1	První úkol	56
3.2.2	Druhý úkol.....	56
3.2.3	Třetí úkol	57
3.2.4	Čtvrtý úkol.....	58
3.2.5	Pátý úkol.....	59
3.2.6	Šestý úkol	59
3.2.7	Sedmý úkol.....	59
3.2.8	Osmý úkol	60
3.2.9	Devátý úkol	61
3.2.10	Desátý úkol.....	61

3.3 Výsledky v osmé třídě..... 62

3.3.1	První úkol	62
3.3.2	Druhý úkol.....	62
3.3.3	Třetí úkol	64
3.3.4	Čtvrtý úkol.....	64
3.3.5	Pátý úkol.....	65
3.3.6	Šestý úkol	66
3.3.7	Sedmý úkol.....	66
3.3.8	Osmý úkol	68
3.3.9	Devátý úkol	69
3.3.10	Desátý úkol.....	70

3.4 Výsledky v Devátých třídách 71

3.4.1 První úkol	71
3.4.2 Druhý úkol.....	71
3.4.3 Třetí úkol	72
3.4.4 Čtvrtý úkol.....	73
3.4.5 Pátý úkol.....	74
3.4.6 Šestý úkol	75
3.4.7 Sedmý úkol.....	76
3.4.8 Osmý úkol	77
3.4.9 Devátý úkol	78
3.4.10 Desátý úkol.....	79
3.5 Závěrečné shrnutí	80
ZÁVĚR.....	82
4 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	84
SEZNAM PŘÍLOH.....	87

1 ÚVOD

Tématem této diplomové práce jsou frazeologismy a jejich problematika na 2. stupni základní školy. Jelikož mají frazeologismy v naší slovní zásobě nezastupitelné místo a setkáváme se s nimi dnes a denně, zajímá mě, jaké místo ve slovní zásobě zaujímají právě u žáků.

Toto téma jsem si vybrala nejen proto, že mě tematika frazeologismů zaujala již během výběrových seminářů spojených s tímto tématem, ale také proto, že bych ráda zjistila, jaké postavení si frazeologismy v době sociálních sítí, ke kterým se váží emotikony, anglicismy, zkratky aj., stojí u našich žáků a tedy naší budoucnosti. Nemůže časem dojít k tomu, že se frazeologismy z naší slovní zásoby úplně vytratí? A to jen proto, že jim nebude nikdo rozumět a jejich užívání upadne v zapomnění? Na tuto a jiné otázky bych ráda našla odpovědi v praktické části této diplomové práce. Již při své praxi jsem se setkala s tím, že žáci nerozuměli textu právě proto, že text obsahoval některé méně známé frazeologismy, již díky tomu jsem si začala postupně sbírat materiály k praktické části. Frazeologismy mohou ve výuce sloužit k ozvláštnění a zpestření, je tedy škoda, aby se jich nevyužívalo jen proto, že jim není rozuměno.

Pro svou diplomovou práci jsem čerpala a studovala mnoho literatury, nejlépe se mi pracovalo s dílem od Marie Čechové, *Čeština, řeč a jazyk* z roku 2000, s *Českou stylistikou* od Josefa V. Bečky z roku 1992 a *Frazeologie a idiomatika česká a obecná* od Františka Čermáka. Teoretické poznatky nebyly čerpány pouze z knižních publikací, ale také například z odborného časopisu *Naše řeč*, a to zejména z článků od naší významné lingvistky Marie Čechové.

V teoretické části budou nejdříve představeny obecné poznatky, které se týkají již zmíněné problematiky. Poznatky budou představeny z pohledu několika našich nejznámějších a nejvýznamnějších lingvistů, kteří se frazeologismy zabývají. Vybrala jsem tyto publikace: *Čeština řeč a jazyk* od již zmíněné Marie Čechové, *Příruční mluvnice češtiny*, *Česká stylistika* od Josefa V. Bečky, *Frazeologie a idiomatika česká a obecná* od Františka Čermáka, *Česká lexikologie* od Josefa Filipce a Františka Čermáka

a Úvod do české lexikologie od L. Pokorného. K této základní a stěžejní literatuře bude použito literatury vedlejší, doplňující.

V teoretické části nebudou představeny pouze teoretické poznatky z oblasti frazeologismů, ale také jakýsi průřez nejužívanějšími a nejfrekventovanějšími učebnicemi, které se v našem školství užívají, jsou to učednice z nakladatelství Fraus. V tomto průřezu bych ráda našla odpovědi na otázky, jako jsou: Je výklad v používaných učebnicích dostačující? Kolik času je věnováno výkladu frazeologismů? Mají frazeologismy vůbec své místo v českých učebnicích? Pokud totiž nebude dostatečný prostor v učebnicích, pak žáci jen stěží mohou získávat poznatky o této problematice.

Praktická část bude obsahovat dotazník, který je sestaven díky slovníkům, které mi umožnily vybírat z velkého množství frazeologismů. Dotazník bude rozdán na základní škole a to v 7., 8. a 9. třídách. Tento dotazník se skládá ze třech částí. První část se bude týkat toho, zda žáci vůbec vědí, co to frazeologismus je, druhá část je zaměřena na vysvětlení a dopracování frazeologismů a ve třetí části si žáci zkusí jejich užití ve větě. V praktické části dojde také k již zmíněnému propojení s učebnicemi, jelikož některá spojení budou vybrána z již zmíněných učebnic.

Cílem této práce je zjištění postavení frazeologie u našich žáků. Případně poukázání na to, že je potřeba vnést do výuky své vlastní nápady, jak zapojit frazeologismy do slovníku mladých lidí.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Lexikální zásoba

Naukou o slovní zásobě se zabývá disciplína, která nese název lexikologie. Slovní zásobu tvoří lexémy, které jsou základní jednotkou celé slovní zásoby. Lexém nebo také slovo je jednotka, která je formálně- významová. Z pohledu formálního lze lexém rozdělit na jednočlenná slova a vícečlenná, mezi něž patří sdružená pojmenování a frazém. Z pohledu významového lze lexémy rozdělit na lexémy monosémické, tedy jednovýznamové, nebo polysémické, tedy vícevýznamové. Tyto lexémy mohou být různého typu. Mohou to být sousloví, spojení slov, slova motivovaná a nemotivovaná a v neposlední řadě frazémy a idiomy. Slovní zásoba reprezentuje jazykové společenství dané společnosti, je to tedy slovní zásoba celonárodní (Čermák, Filipec, 1985: 13-14). Lexikologie se člení na několik dalších dílčích disciplín: sémaziologie, frazeologie, onomaziologie, etymologie, onomastika, lexikografie. (Hauser, 1980: 7).

S lexikologií úzce souvisí již výše zmíněná lexikografie. Tato disciplína se také jako lexikologie zabývá slovní zásobou, ale z jiného úhlu. Je to disciplína, která se zabývá slovní zásobou ve slovníkovém podání. Do lexikografie patří: teorie lexikografie, tvorba slovníků a také vědecké slovníky. Slovníky dělíme na jednojazyčné slovníky výkladové, historické, synchronní, ideografické a slovníky dvojjazyčné. Dále to jsou slovníky specifické, mezi něž patří slovníky synonymické, frazeologické, věcné a pojmové, frekvenčním retrográdní, vlastních jmen aj. (Čermák, Filipec, 1985: 14).

Frazeologické slovníky: tyto slovníky jsou z velké části řazeny v abecedním pořadí, toto pořadí je dále uspořádáno dle klíčových slov. Jako příklady frazeologických slovníků, lze uvést: Slovník synonym a frazeologismů, Josef Václav Bečka, Slovník české frazeologie a idiomatiky, Čermák, Hronek, Machač (tento slovník je rozdělen na 3 oddíly: Přírovnání, Výrazy neslovesné, Výrazy slovesné, obsahují přibližně 16 000 hesel), Lidová rčení, Zaorálek, aj. Sběr materiálu pro vytvoření slovníků se uskutečňuje na základě ústního podání či psaných textů jako je například umělecký text.

2.2 Členění slovní zásoby

Slovní zásoba spisovného jazyka je rozdělena na jádro, jež tvoří základ pro slovní zásobu. Jádro slovní zásoby je vývojově a historicky stabilní. Do tohoto jádra spadají pojmenování lidského těla, přírody, času, pohybů, práce aj. Z hlediska synchronního je lexikální zásoba rozčleněna na centrum současného lexikálního systému tj., lexikální zásoba, která je aktivní. To je slovní zásoba, jež je užívána celou společností. Běžné lexikální jednotky jsou takové jednotky, které vytvářejí přechodovou sféru mezi centrem slovní zásoby a periférií. Vedle aktivní slovní zásoby stojí pasivní slovní zásoba. Pasivní slovní zásoba je taková zásoba, která je srozumitelná a známá uživatelům jazyka, ale není užívána v běžném denním dorozumívání. Další slovní zásoba, kterou lze vymezit, je slovní zásoba odborná, do této slovní zásoby spadají termíny a odborné názvy. V neposlední řadě lze uvést slovní zásobu nářeční, do této slovní zásoby se řadí nářečí místní, zájmové či pracovní. Do slovní zásoby neodmyslitelně patří frazeologie a idiomatika, tato samostatná disciplína bude rozebírána v následujících kapitolách. (Čermák, Filipec, 1985: 14- 15).

2.3 Vrstvy slovní zásoby

V mluvnici současné češtiny nalezneme rozvrstvení slovní zásoby na profesní mluvu (*kajzr*, *pacoš*), *neologismy*¹, slova, která jsou expresivně zbarvená. Slova expresivně zbarvená mohou mít svůj příznak kladný nebo záporný: *eufemismy*² (*neslyšící*), *pejorativa*³ (*obejda*), *augmentativa*⁴ (*babice*), slova *familiární*⁵ (*zlatičko*) či *hypokoristika*⁶ (*mamča*). Mezi další vrstvy autoři zařazují historismy, dialektismy či argot nebo slang. Vedle těchto vrstev je vrstva, kterou užívají všichni mluvčí, jedná se o vrstvu neutrální. (Cvrček a kol., 2010: 77)

¹ Neologismy- slova, která jsou nově užívána.

² Eufemismy- slova, která zjemňují skutečnost.

³ Pejorativa- slova, která jsou hanlivá.

⁴ Augmentativa- slova, která jsou zveličelá.

⁵ Slova familiární- slova, jež používá rodina.

⁶ Hypokoristika- zjemnění domácích jmen.

2.3.1 Frazeologie

V samém začátku této práce je nutné připomenout, co vlastně frazeologie je. Frazeologie je samostatná lingvistická disciplína, která je relativně mladá, její vazby sahají nejen do lingvistických disciplín, ale také do disciplín nejazykových, jako jsou psychologie, etika, filosofie, kulturní antropologie či etnologie. Předmětem zkoumání vědců se pak stala, až po 2. světové válce. České lingvisty ovlivnil zejména sovětský lingvista Vinogradov.

Dle Josefa V. Bečky je to souhrn ustálených spojení slov, tzv. frazeologických obrátů. Jedná se o pojmenování, která jsou složená a jsou brána jako jednotky pojmenovávací. Tyto pojmenovávací jednotky vznikají tím, že dojde k ustálení pojmenovávacího aktu. (Bečka, 1982: 321) Frazeologie se zabývá popisem svérázných jazykových jednotek, tyto jednotky se nazývají frazém a idiom. Definice těchto dvou termínů se mohou v různých literaturách lišit. Jednou z definic, kterou lze uvést je například podle Filipce a Čermáka z České lexikologie, „*idiom a frazém je jedinečné spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v jiném spojení (respektive více spojeních), popř. se vyskytuje pouze ve výrazu jediném (respektive několika málo)*“ (Čermák, Filipec, 1985: 177).

2.3.1.1 Tvoření frazeologismů

Proces, při kterém vznikají ustálená spojení je tvoření frazeologismů. Jejich vznik se váže k hovorovému jazyku, základem tvorby je přirovnání metaforické. Pokud je frazeologismus po určité časové období užíván, pak se stává součástí konkrétního jazyka. Typickým znakem frazeologismů je, že je nelze překládat doslovně z jiných jazyků, musíme znát celkový význam, obsah není možné pochopit z doslovného překladu. Je tedy nutné znát význam přenesený. Pokud bychom se podívali na příklad, který je předložen, zjistíme, že bez přeneseného významu, pro nás bude doslovný překlad naprosto nesrozumitelný. Z anglického jazyka: *to show a clean pair of heels*. Doslovný překlad by byl: *ukázat čistý pár podpatků*, tak toto ustálení chápat nelze, v ruštině: *brusit'sja so všech nog*, opět nelze chápat v doslovném překladu, který zní: *vrhnout se ze všech nohou*. V jazyce španělském: *largarse noc viento fresco*. Překlad:

vzdálit se s čerstvým větrem. Tato spojení, pak v češtině lze chápat jako frazeologismu: *vzít nohy na ramena*. Není tedy možné dbát na doslovný překlad, ale na konverzaci v níž je spojení použito a z něj pochopit význam celého spojení. Autor předkládá, že není možné se na frazeologismy dívat jako na logické konstrukce. Existuje řada frazémů, které nemají logické opodstatnění: *vzít nohy na ramena* (z fyziologického hlediska nelze vzít vlastní nohy na svá ramena), *zaklepat bačkorama*, *slibovat hory doly*, *bít hlava nehlava*. Je nutné se jejich významu naučit, takovýchto frazeologismů existuje nepřeborné množství. Jsou také frazeologismy, které vznikly v určitém jazyce a do jiných jsou doslovně překládány a užívány. Například: *melioribus annis*, v překladu: *v nejlepších letech*, *mens sana in corpore sano*, v překladu: *ve zdravém těle zdravý duch*, *margaritas ante porcos*. V překladu: *házet perly sviním*. Pokud se jedná o takovéto typy frazémů, jedná se pouze o *výpůjčky*⁷ z cizích jazyků. Shrňme-li tvorbu frazeologismů, dojdeme k závěru, že při tomto procesu je nutné užití metaforického přirovnání, díky němuž mohou frazeologismy vznikat (Černý, 1998: 30-31).

2.3.1.2 Funkce frazémů a idiomů

Idiomy a frazémy mají dvě základní funkce formální a sémantickou. Za základní lze považovat funkci pojmenovavací a strukturní jako další je možné přiřadit funkci pragmatickou. Frazeologismus si svou funkci získává po uvedení do kontextu. Nejčastěji se s frazeologismy setkáme v neformální každodenní komunikaci, publicistice nebo próze umělecké. Mimo jiné je možné za významnou funkci považovat funkci estetickou. Mezi další funkce řadíme metajazykovou či ekonomickou. Jako příklad metajazykové funkce lze uvést: *mám to skoro na jazyku*. (Čermák, 2007: 60-61) Funkce pojmenovavací obsahuje další dvě funkce, funkci pragmatickou a dezignativní. Pragmatická funkce vyjadřuje přístup účastníků komunikace k frazémům. Funkce dezignativní se vyznačuje vztahem frazému k složce noční a denotátu. (Čermák, 2007: 63).

⁷ Jazyková výpůjčka- jedná se o výpůjčky z cizích jazyků, je to jeden ze způsobů obohacování slovní zásoby. Existují 2 typy výpůjček: 1) přejímání nového pojmenování, tedy i pojmu- *banka, šek aj.* 2) nahrazení již existujícího pojmu novým slovem cizím- *kompjút, shop*.

2.3.2 Frazeologie v odborných publikacích: Frazeologie a idiomatika česká a obecná, Čeština řeč a jazyk, Příruční mluvnice češtiny, Nauka o slovní zásobě, Česká stylistika, Úvod do české lexikologie, Nauka o českém jazyku a Frazeologická terminológia

V této kapitole se blíže podíváme na rozpracování a pojetí frazeologie v jednotlivých mluvnicích a stylistikách. Toto nahlédnutí umožní vybrat jednotlivé frazeologismy pro budoucí vypracování dotazníku, pro žáky druhého stupně ZŠ, který se bude nacházet v praktické části.

2.3.2.1 Frazeologie a idiomatika česká a obecná

Jestliže se podíváme na tuto knihu, zjistíme, že František Čermák mluví o frazémeh jako o jazykových stereotypech, které jsou známé, frekventované, ale také tradované. Díky těmto stereotypům dochází k tomu, že text může připadat známější, ale zároveň dochází u textu k automatizaci, kdy se autor již nevyjadřuje neotřelým, originálním způsobem. Je však důležité, jak sám autor přistoupí k výstavbě textu tím, jaké stereotypy vybere. Tím autor poukazuje na svou originalitu. František Čermák zde k nejčastějším stereotypům řadí frazémy propoziční a polypropoziční (Čermák, 2007: 24-25). Frazémy propoziční se skládají z jedné věty a jsou dokončenou promluvou, např.: *Ani kuře zadarmo nehrabe*. Frazémy polypropoziční obsahují alespoň věty dvě, např.: *Povídali, že mu hráli. Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá*. (Čermák, 2007: 53) Pokud se v knize zaměříme na definici, pak Čermák odmítá tu, která se zabývá pojetím idiomu a frazému jako: „*ustáleného a reprodukovatelného spojení prvků (zvláště slov), jehož význam je (zčásti nebo zcela) neodvoditelný z významu jeho složek*“ (Čermák, 2007: 31). Autor argumentuje tím, že toto pojetí není možné uplatnit pro všechny druhy frazeologismů. Definice, která je pro Čermáka přijatelnější zní: „*idiom a frazém je jedinečné spojení minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v jiném spojení (resp. více spojeních), popř. se vyskytuje pouze ve výrazu jediném (resp. několika málo)*.“ (Čermák, 2007: 31) Nejvíce se však přiklání k tomu tvrzení, že pokud chceme k definování idiomu a frazému užít

jedné definice, tak tomu není možné. Čermák mezi frazémy řadí: rčení/úsloví/obrat, v poloze větné do nich řadí: přísloví, pořekadlo, pranostika. Jako samostatně stojících je možné povšimnout si přirovnání a *binomiálů*⁸. Mezi další druhy frazémů, které zde nalezneme, jsou *frazémy synsémantické*⁹ (Čermák, 2007: 33).

Zajímavá je kapitola, která se zabývá pronikáním jiných vědních disciplín do oblasti frazeologie. Jsou to: historie a psychologie. Frazeologie a idiomatika zasahuje do odvětví umění jako je krásná literatura, hudba, ale také malířství. Z historie se ve frazeologii a idiomatice využívá významných událostí či postav, postavy a události z historie, jež vstoupily do ustálených spojení, nemusejí být vždy těmi nejvýznamnějšími. Např.: *Dopadli jako sedláci u Chlumce*. Události nemusejí být pouze české, nalezneme také propojení se světovým kontextem, např.: *sejdeme se u Filipp*. Vliv na frazeologii má také etnografie to ve vztahu k řemeslům, tradicím či pověrám, např.: *oko za oko, dát se na modlení, malovat čerta na zeď, je to na jedno brdo*. Do frazeologismů se zařadili i názvy románů mnohých autorů, jako příklad Čermák uvádí, např.: *Rub a líc (Voskovec a Werich), Hra s ohněm (Pujmanová)* aj. Například z románu Miguela de Cervantese vnikl do povědomí frazeologismus z jeho románu „Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha“ *boj s větrnými mlýny*. V hudbě lze zmínit příklad z opery, kterou vytvořil Wolfgang Amadeus Mozart „Don Juan“ právě díky této opeře se proslavila historická postava a dodnes se používá ustálené spojení *donchuán*. V oblasti umění se frazeologie a idiomatika vyskytuje také v malířství. Jsou známy obrazy, které zobrazují například témata, jako jsou: *babylonská věž, roh hojnosti*. Malíř, který dokázal na jeden obraz vyobrazit více jak sto přísloví, se jmenuje *Pieter Breughel*¹⁰. V českém prostředí se o takovýto počín pokusil Josef Lada s dílem „Ilustrovaná frazeologie“, jež byla vydána v roce 1971. V oblasti psychologie se ustálení spojení týkají paměti a intelektu, např.: *lovit v paměti, sypat z rukávu, mít za ušima, mít*

⁸ Binomiál- „obvykle kolokační frazém či idiom, který je složený ze sledu dvou komponentů téhož slovního druhu, někdy i identické formy, a má obvykle nominální povahu, který je založený na iteraci třídnové nebo individuální. Svou povahou se opírá o koordinaci či juxtapozici a má obvykle neměnný slovosled.“ (Čermák 2007, 415), např.: *den ze dne, zub za zub*

⁹ Frazémy synsémantické- jedná se o taková spojení, kde se předložky, spojky, částice pojí se zájmeny, číslovkami či citoslovci, např.: *do aleluja, a basta!, ani muk, lautr nic, jaképak copak! na just, na blind, když už tak už.*

¹⁰ Pieter Btueghel- narozen 1525-1530, zemřel 1569. Holandský renesanční malíř. Díla: Dětské hry, Nizozemská přísloví, Mrzáci, Selská svatba aj.

otevřenou hlavu. Povahové vlastnosti: nechat na sobě dříví štípat, dřít někomu kůži z těla. Pocity a city: všechno se v něm vaří, závidět nos mezi očima. Chování: sekát latinu.

V kulturním bohatství mají svou nezastupitelnou roli frazeologismy, které nesou příznak kulturních tradic. Jak poukazuje Čermák, byl si toho vědom již František Ladislav Čelakovský s dílem „Mudrosloví národa slovanského v příslovích“. (Čermák, 2007: 15-17)

2.3.2.2 Čeština řeč a jazyk

Frazém dle Marie Čechové je víceslovné a ustálené, expresivní celistvé pojmenování s omezenou spojovatelností, celé toto spojení je obrazné. Mluvíme-li o hledisku obsahověsémantickém, tedy o významu, pak nemluvíme o frazému, ale o idiomu. Marie Čechová dělí frazémy na frazémy tradiční a frazémy kulturní.

Mezi frazémy tradiční, které jsou také známé jako lidové frazémy, řadíme:

- i. Rčení- jedná se o nevětné jednotky, které se užívají jako různé obraty, či úsloví, např.: *má zajetí úmysly, pálí mu to, je to hlava otevřená*
- ii. Přísloví- jednotky, které se skládají ze dvou částí, konstatováním je jedna část, z druhé nám vyplývá nějaké, většinou mravní, ponaučení. U přísloví většinou nalezneme metaforickou podobu, např.: *tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne. Líná huba holé neštěstí.*
- iii. Přirovnání- u přirovnání dochází k užití spojkového výrazu jako, či než, např.: *Je jako slon v porcelánu. Udělá to, než bys řekl švec.*
- iv. Pořekadla- tyto jednotky nesou větný ráz, mají ustálenou podobu a vystihují lidskou zkušenost, např.: *Dvakrát měř a jednou řež.*
- v. Pranostiky- poukazují na zkušenosti vzniklé v souvislosti s roční dobou či obdobím, jsou zvláštním druhem pořekadla, např.: *Svatá Žofie noci upije, ale dne nepřidá. Únor bílý pole sílí.*

Uvedené jednotky mohou být vymezovány jako *paremie*¹¹, studiem paremií se zabývá vědní obor, který se nazývá paremiologie. (Čechová a kol., 1996: 53).

2.3.2.3 Příruční mluvnice češtiny

Pokud sáhneme po této knize, nalezneme, že o frazém se jedná, pokud dojde ke vzniku kombinace, která je ustálena a to nejméně u dvou verbálních forem. Tyto ustálené kombinace mají jednotný význam, charakteristické pro ni je pak to, že nejméně jedna ze složek je v určitém významu omezena právě na tu kombinaci. Pokud bychom hledali rysy, které jsou typické pro frazém, znamená to, že jsou frazémy expresivní a metaforické, například: *být v balíku*, *lézt někomu krkem*. *Archaismy*¹² a to lexikální či gramatické je možné stále nalézt i ve frazeologii, např.: *kout pikle*. V Příruční mluvnici češtiny jsou frazémy rozděleny na větné, nevětné a ustálená přirovnání (Karlík, Nekula, Rusínová a kol., 2008: 71)

Frazémy nevětné, tyto jednotky jsou do vět zařazovány až podle potřeby a daného kontextu, ve vytvořených větách jsou následně gramaticky uzpůsobovány (*lev salonů- Petr se stal lvem salonu*). Tento druh frazému se člení na strukturní typy:

- i. *„Frazémy s funkcí slovesnou obsahující sloveso, například: plácnout se přes kapsu.*
- ii. *Frazémy s funkcí jména v nominativu, vzniklé kombinací adjektiva a substantiva, například: růžové brýle.*
- iii. *Frazémy s funkcí jména v nominativu, vzniklé kombinací substantiv, například: zkouška ohněm.*
- iv. *Frazémy s funkcí adverbialní vzniklé kombinací substantiva a adjektiva, například: na dosah ruky.*
- v. *Frazémy neautosémantických komponentů, například: pro nic za nic.“*
(Karlík, Nekula, Rusínová a kol., 2008: 70-71)

¹¹ Paremie- průpovídka, pořekadlo, přísloví.

- 1) Ustálená přirovnání jsou řazena k nevětným frazémům, jejich větná struktura se však stabilizuje v určitém kontextu např.: *Spát jako na vodě, je nutné uvést, kdo spal jako na vodě, Petr spí jako na vodě*. Pokud máme v ustáleném přirovnání větu, kde není nutné oddělení čárkou (*rozprchli se jako když do vrabců střelí*), pak se také jedná o frazém nevětný. Hlavními funkcemi pro ustálené přirovnání jsou zdůraznění, zhodnocení, které je záporné nebo kladné a intenzifikace.
- 2) Frazémy větné mají formu již dokončené věty. Tyto frazémy větné se rozlišují na slovesné např.: *Ranní ptáče dál doskáče*. Dále na věty neslovesné např.: *Všude dobře, doma nejlíp*. Ve větných frazémech je možné vymezit:
  - i. Pořekadla, jedná se o výpovědi, které jsou anonymní a pojednávají o určité situaci, např.: *I mistr tesař se utne*.
  - ii. Pranostiky, jedná se o zvláštní druh pořekadel, který vystihuje spojitost mezi určitou částí roku a přírodními jevy, které se s ní pojí, např.: *Březen, za kamna vlezem, duben, ještě tam budem*.
  - iii. Přísloví, opět se jedná o anonymní výpovědi, které vystihují mravní ponaučení s mravní zkušeností, např.: *S poctivostí nejdál dojdeš*.
  - iv. Okřídlená slova, např.: *Veni, vidi, vici*. (Karlík, Nekula, Rusínová a kol., 2008: 71-73).

V Nauce o českém jazyku od Vladimíra Šmilauera jsou frazémy taktéž rozděleny na větné a nevětné. Šmilauer člení spojení nevětná podrobněji.

1) Spojení nevětná:

- a) Sousední (sdružené pojmenování)- jedná se o ustálené spojení, které vzniklo tím, že došlo ke spojení dvou, ale i více slov. Ve větách jej užíváme jako celek, který je již hotový, příklad: *nemastné neslané, vlčí mák, kolem dokola aj*.

Sousední je možné dále dělit na tyto podtypy:

---

¹² Archaismus: jedná se o pojmenování starší, která ustoupila pojmenování novějšímu, např.: anžto x

- i) Na jednotky, které nelze rozdělit a které obsahují slova, které nejsou v běžném užívání: *křížem krážem, je to nabíledni*.
  - ii) Na jednotky, jejichž členy jsou spojeny těsně a nejsou odděleny čárkou: *zuby nehty, ve dne v noci, vstáváje lehaje*.
  - iii) Na jednotky, které je možné rozložit, ale celý výraz má obraz metaforický: *babočka paví oko*.
  - iv) Na jednotky, které je možné rozdělit, pouze jeden ze členů je metaforický: *vlčí mák* (pojmenování vlčí je metaforické).
  - v) Všichni členové nesou význam: *jízdní rychlost*.
- b) Univerbizace- z několika slovního ustáleného spojení vznikne spojení jednoslovné. K tomuto jevu dochází ve většině případů v jazyce hovorovém, ve slangu a v profesionální mluvě. Důvodem je složitost sousloví, proto dochází k nahrazování jednoslovnými pojmenováními. Sousloví, která jsou prvotní, slouží většinou jako názvy spisovné. Také univerbizace má své podtypy:
- i) Odvozeniny: *tryskové letadlo- tryskáč, záchytná stanice- záchytky, koncentrační tábor- koncentrák*.
  - ii) Složeniny: *parní stroj- parostroj*.
  - iii) Substantivizovaná adjektiva: *Národní divadlo- Národní, vrchní číšník- vrchní*.
- c) Multiverbizace- z pojmenování jednoslovného vznikne pojmenování víceslovné. S tímto procesem je možné se nejčastěji setkat v rovině oficiální a publicistické. V procesu multiverbizace nejčastěji dochází k rozložení vazby slovesné, to znamená, že sloveso, tedy jeho obsah, se rozloží na dvě složky. Na složku jmennou a slovesnou, obě tyto složky jsou vyjádřeny jiným slovem: *namítnout- vznést námitku*. Tato slovesa, která jsou rozložena, mají slabý význam, jsou to

slovesa typu: *mít, být, konat, dělat, činit, přikročit* aj. Tuto rozloženou vazbu slovesnou můžeme dělit dle toho, jaký je rozdíl mezi ní a slovesem.

- i) Jako první lze označit případ, kdy sloveso vystihuje děj a v případě rozložení stav: *zboží se prodává- zboží je na prodej.*
  - ii) Jako další případ je uveden ten, kdy vazba rozložená má význam knižní a oficiální: *navštívit přítele- vykonat oficiální návštěvu.*
  - iii) Dalším případem je stav, kdy vazba rozložená je užívána tam, kde není potřeba udat cíl děje: *přehlédnout vojsko, ale také vykonat přehlídku vojska- bez udání cíle- vykonat přehlídku.*
  - iv) Pokud je podstatné jméno ve vazbě rozložené, je možné jej více rozvinout přívlastky, než je tomu u slovesa s příslovečným určením: *pronikavě změnit/ vykonat pronikavé změny- vykonat důležité změny.*
  - v) Autor předkládá fakt, že rozložená vazba není tak dynamická, jako je tomu u užívání sloves. Ve chvíli, kdy je rozložených vazeb až příliš, může projev působit strnule. Jako příklad máme uvedeno: *Proces ubývání rezerv/ Rezerv dále ubývá.*
- d) Rčení- Rčení si svůj zdroj nesou z literárního či lidového prostředí, zejména se jedná o prostředí mytologické a antické. Rčení, nebo také úsloví, je ustálené slovní spojení, které má svůj základ obrazný, je to typ ustáleného spojení, který určitým způsobem popisuje příznačné situace, například: *je pátým kolem u vozu.* Pokud se vrátíme k úslovím, která mají svůj původ v antické mytologii, máme uvedeny příklady, jako jsou: *snášet Tantalova muka* (trpět), *překročit Rubikon* (udělat rozhodující krok), *Augiášův chlév* (nepořádek). Další skupinou jsou rčení, která si svůj původ nesou z prostředí biblického: *trn v očích, házet perly sviním, marnotratný syn, egyptská tma.* V podkapitole o rčení máme také zmínku o idiomech, jako idiomy autor nazývá rčení, která není možné přeložit úplně do cizího jazyka, například: *vjet si do vlasů, tlouci špačky, věšet bulíky na nos* aj. (Šmilauer, 1972: 250-252).

e) Ustálená přirovnání- V přirovnání je typické, že jev prvotní je pomocí určitých vlastností, které jsou shodné, připodobňován k jevu jinému, přirovnání obsahuje obrat srovnávací. Velmi často je tímto obratem slovo *jako*, příklad: *bručí jako medvěd*. Existují přirovnání, která jsou v jazyce ustálena: *kluk jako buk*, *nervy jako provazy*. Dalším druhem přirovnání jsou přirovnání názorná: *tvrdý jako kámen*. Také však můžeme nalézt přirovnání hyperbolické: *slabý jako moucha*. Dalším možným srovnávacím obratem je slovo *než*: *silnější než smrt*. (Šmilauer, 1972: 253)

2) Spojení větná:

a) Pořekadla- Pořekadla stejně jako rčení si svůj původ nesou z lidového prostředí, popisují určité situace. Nenalezneme v nich morální povahu, jejich charakter je obrazný, příklad: *chodí s motykou na zajíce*. Autor do pořekadel řadí také pranostiky, které například Marie Čechová (Čeština řeč a jazyk), staví samostatně. Jako příklad máme uvedeno: *Zelené Vánoce, bílé Velikonoce*. (Šmilauer, 1972: 252)

b) Přísloví- Opět se jedná o věty ustálené, které mají obraznou povahu, a jejich původ nalezneme v lidovém prostředí. Na rozdíl od pořekadel mají přísloví značnou morální povahu, příklad: *Bez práce nejsou koláče. Darovanému koni na zuby nehleď. Nouze naučila Dalibora housti. Líná huba holé neštěstí*. (Šmilauer, 1972: 252-253)

c) Živá slova- Jedná se o krátké výroky osobností, které jsou významné. Nalezneme v nich životní moudra. Tato živá slova mají svého autora, který je známý, u přísloví je autor neznámý. Pomocí těchto živých slov můžeme promluvu ozvláštnit a dodat jí jakýsi glanc, jejich výhodou je také to, že nám mohou pomoci vyjádřit to, co by bylo jinak zdlouhavé. Jako příklady Vladimír Šmilauer uvádí: *Čas vše mění, i časy, k vítězství on vede pravdu*. (J. Kollár). Z cizích jazyků máme uvedeno: *Alea iacta est- Kostky jsou vrženy*. (J. Caesar).

d) Kliše, frázovitost

1) Kliše- jedná se o zautomatizovaný slovní obrat. Zařazujeme sem obraty, které se opakovaně používají v dopisech, veřejných projevech, při církevních obřadech, v publicistice aj.

2) Frázovitost- primární znak frázovitosti je nadužívání kliše. Autor se poněkud drsným způsobem vyjadřuje o lidech, kteří hojně využívají frází, jako o lidech, kteří jsou obrazem přetvářky a lži, takovýto člověk, který si pouze hraje na vysoký styl. (Šmilauer, 1972: 253)

Přemysl Hauser rčení, pořekadla, přísloví a pranostiky. Hauser nerozlišuje frazémy na větné a nevětné, jako je tomu v Příruční mluvnici češtiny a Nauce o českém jazyku.

- 1) Rčení jinak také úsloví, jsou frazeologismy, které v sobě obsahují sloveso. Mohou se užívat v infinitivní podobě, existují také frazeologismy, které infinitivní podobu nemají. Při zařazení do komunikace dochází k mluvnické změně celého rčení. Příklady rčení: *přeložit stéblo křížem, teče mu voda do bot, mít vysoko do žlabu, dělat z komára velblouda.*
- 2) Pořekadla bývají veršovaná, jsou to situační průpovídky, na rozdíl od rčení mají svou podobu neměnnou a stálou. Příklady pořekadel: *dočkej času, jako husa klasu, já nic, já muzikant, jak k dílu, tak k jídlu, není dýmu bez ohně.*
- 3) U přísloví se jedná o kratší výpovědi, které v sobě skrývají mravní ponaučení. Přísloví mohou stát jako samostatné věty, nepotřebují kontext. Příklady přísloví: *bez práce nejsou koláče, všude dobře, doma nejlépe, kdo se směje naposledy, ten se směje nejlépe, lež má krátké nohy, daleko nedojde.*
- 4) Pranostiky poukazují na prožité zkušenosti lidí z oblasti přírody a počasí. Příklady pranostik: *svatý Matěj láme ledy, Medardova kápě čtyřicet dní kape, zelené Vánoce, bílé Velikonoce.*
- 5) Okřídlená slova jsou ustálená spojení, která jsou postavena samostatně, jsou to výrazy, které vyřkla konkrétní historická či významná osobnost. Tyto výrazy se používají v doslovném znění a v původním jazyce. Příklad: *Heureka!/- našel jsem-, Alea iacta est. –kostky jsou vrženy-, Veni, vidi, vici. –Přišel jsem, viděl jsem,*

zvítězil jsem.-. V přeloženém vyjádření to jsou např.: *Být či nebyt? A přece se točí!* (Hauser, 1980: 164-165). J. V. Bečka vymezuje okřídlená slova jiným způsobem. Okřídlená slova jsou literární obraty, které bývají vnímány jako citátové, např.: *zde je jádro pudla.* (Bečka, 1992: 82)

Čermák rozlišuje frazémy a idiomy jiným způsobem nežli bylo uvedeno výše. Frazémy a idiomy rozlišuje dle funkce na funkční komunikativní třídy (propoziční frazémy a idiomy):

- i. Třída vokativní- třída vokativní poukazuje na stanovisko mluvčího a jeho reakci: *Trhni si nohou!, To mi může bejt ukradený!*
- ii. Třída kontaktová- poukazuje na poměr posluchače a mluvčího, kontaktem jsou v mnoha případech pozdravy: *Tak se měj!, S tebou jsem domluvil!, Zdař bůh!*
- iii. Třída tematická- poukazuje na vztah mluvčího k danému tématu. Dělí se na další podkategorie:
  - a. Deskriptivní- pouhý výrok či tvrzení: *Zatmělo se mu před očima.*
  - b. Postojová- zaujetí určitého stanoviska: *To zrovna!*
  - c. Konektivní: *Jak se věci mají...*
  - d. Kategorizační: *To je slovo do pranice.*
- iv. Třída metajazyková- poukazuje na vztah mluvčího k prostředku komunikace: *Na tom si zlomíš jazyk, mám to na jazyku.* (Čermák, 2007: 55).

Dalším rozlišením, je rozlišení podle funkce pragmatické:

- i. Faktuální třída- mluvčí se vztahuje k vyjádření pravdy v souvislosti s posluchačem. Do této kategorie se řadí informace. Dále sem spadají takové podkategorie jako je jistota/nejistota, nutnost/možnost,

pravděpodobnost/ nepravděpodobnost, existence, odhad, předpověď aj.:
hlava ho pro to nebolí, to je v háji, to je stará písnička, bůh ví.

- ii. Voluntativní třída- v této skupině se mluvčí snaží o to, aby u posluchače vyvolal nějakou reakci, či ho přiměl k určitému postoji. Podkategorie, které sem můžeme zařadit, jsou souhlas/nesouhlas, rozkaz, slib, upozornění, připomínka, povzbuzení, lhostejnost, doporučení, pobídnutí, ujištění, spokojenost, rada, nechuť, dovolení aj.: *to je hloupý, dej si facku, nikdo se nekouká, jen si dej, seš bledej, kolik hlav, tolik rozumu, di do háje.*
- iii. Expresní třída- mluvčí vyjadřuje posluchači své racionální a intelektuální postoje a zaujetí situací. Spadají sem podkategorie jako jsou výčitky, odpor, nedůvěra/ důvěra, pochybnost, gratulace, sympatie, prominutí, žertování, odmítnutí aj.: *jen aby, vloudila se chybička, klobouk dolů, to je dlouhá historie.*
- iv. Emocionální třída- jedná se o vyjádření určité reakce, která je citově zabarvena, tato reakce se vztahuje k posluchači. Čermák sem zahrnuje podkategorie jako je zklamání, údiv, závist, lítost, nechuť, výsměch, zlost, sarkasmus, důvěra, obava, překvapení, chvála aj.: *to jsem si dal, krev mu ztuhla v žilách, kat aby to spral, neví, co chce, ale nedá pokoj, dokud to nedostane, srdce se na to směje, boha jeho.* Do této třídy se řadí také kletby a nadávky ve formě frazeologismů: *ty kluku pitomá.*
- v. Deklarativní třída- vyjádření mluvčího, kterým dává najevo nový stav, situaci. Její podkategorie jsou jmenování, odsouzení, nastolení, ustanovení aj.: *to je hanebnost, ať je po tvým, hej rup* (Čermák, 2007:56-57).

Mezi další propoziční frazémy a idiomy Čermák řadí přísloví, pranostiky, hesla, jejichž základní funkce je funkce voluntativní, např.: *rovnost, volnost, bratrství.* Dále to je rada: *Co tam, to tam, o to hlavy nelam!.* přání: *Čest jeho památce!* Z dalších

zajímavostí lze zmínit například citáty: *Tento způsob léta zdá se mi poněkud nešťastným!*, či okřídlená slova: *být či nebýt*.

Frazémy a idiomy polypropoziční intersubjektové jsou takové, které se skládají minimálně ze dvou promluv, nebo také propozic. V promluvě se musejí vztahovat nejméně ke dvěma mluvčím.

- i. Fráze zdvořilostní - Dobré chutnání! Nápodobně. Děkuji! Není zač!
- ii. Žertovné reakce- Já mam hlad! Tak ho hlad' a říkej mu malej! Proč? Pro slepičí kvoč!
- iii. Korelované pozdravy- Pozdrav pámbu! Dejž to pámbu!
- iv. Formule kontaktové- Jak se vede? Děkuji, ujde to!
- v. Hádanky, intersubjektové anekdoty.

Dalším rozlišením jsou frazémy lexikální, tyto frazémy spadají do morfémové roviny. Z funkčního hlediska jsou to jednoslovná vyjádření. Čermák poukazuje na to, že toto odvětví frazeologie dosud nebylo plně zpracováno, přesto, že jejich počet není malý. „Slovník spisovné češtiny“ vychází z toho, že jejich počet je až 5%. Například: *tvrdošijný, budižkničemu, tlučhuba, každopádně, nevidáno aj.* (Čermák, 2007: 57-60).

2.3.2.4 Česká stylistika

V České stylistice Josefa V. Bečky je frazém nazýván, jak již bylo zmíněno v úvodu, jako frazeologický obrat. Tyto frazeologické obraty vzniknou tím, že dojde k ustálení pojmenovacího aktu. V těchto obrazech se slova na sebe váží sémanticky. Samostatnost slov, myšleno významová, je pak tedy oslabena nebo úplně zrušena. Mnohdy si slovo základní drží svůj vztah k označované jednotce a tato samostatnost u slov průvodních se oslabuje nebo mizí úplně. Dle Josefa V. Bečky jsou tři základní typy frazeologických obratů:

1. Frazeologické obraty intenzifikační, tyto obraty vznikají tak, že se slovní spojení ustálí a následně dojde k intenzifikaci základního slova. Intenzifikační

frazeologismy se často vyskytují v běžné denní komunikaci, také v uměleckých projevech, kde jsou převzaty z lidového jazyka. Jen ojediněle se objevují ve stylu publicistickém.

Intenzifikační frazeologické obraty dále člení na tyto druhy:

- i. Substantivum + intenzifikační adjektivum, např.: *pekelný hluk, svatá pravda, hrobové ticho*
  - ii. Sloveso/adjektivum + intenzifikační výraz adverbialní, např.: *usedavě plakat, smát se na celé kolo, vyhubovat od plíc*
  - iii. Substantivum/adjektivum/sloveso + přirovnání intenzifikační, např.: *spí jako dudek, má hlad jako vlk, nadával jako špaček, je hluchý jako poleno*
  - iv. Intenzifikace vyjádřením účinku, např.: *nevýslovný smutek, pracoval do úpadku, boj na život a na smrt*
2. Verbalizační frazeologické obraty, tyto obraty vznikají ve chvíli, kdy je zapotřebí, aby substantivum bylo uvedeno do vztahu dějového. Substantivní abstrakta jsou do dějového vztahu uvedena spojením s určitými slovesy, takováto spojení se následně ustalují. Nejčastější dějové vztahy dle Bečky, které lze vyjádřit:
- i. Abstraktní majetnictví, jako sloveso se ve většině případů užívá sloveso mít. *Mít strach, mít přání*
  - ii. Abstraktní stav, jako sloveso se ve většině případů užívá sloveso být. *Být v tísní, být v rozpacích*
  - iii. Dostat se do stavu označovaného substantivem, typická zde jsou slovesa, která značí pohyb. *Nabýt jistoty, narazit na překážky, dojít uznání*
  - iv. Dostat koho nebo co do stavu označovaného substantivem, typická zde jsou předmětná slovesa pohybu. *Naplňovat koho úžasem, uvést koho do rozpaků*

- v. Způsobovat stav, který je vyjádřený substantivem, znamená to dělat to, co substantivum vyjadřuje. Typická zde jsou činnostní slovesa, která mají široký význam. *Konat povinnost, vyvíjet úsilí, činit potíže*
- vi. Slovy nebo jednáním dávat najevo, to co označuje podstatné jméno. *Vyslovovat pochybnosti, vydat rozkaz*
- vii. Překonávat stav, který je vyjádřený podstatným jménem. *Překonávat překážky, rozptýlit obavy, řešit problém*
- viii. Tvořit co v rozporu nebo v souladu s tím, co vyjadřuje substantivum. *Zachovat klid, překročit zákon, obcházet zákon*
- ix. Nahrazovat stav, jež je vyjádřený substantivem kvantitativně. *Zvyšovat teplotu, prohlubovat rozpory*
- x. Jev označený substantivem. *Zavládlo ticho, hrozí nebezpečí.*

Tento typ frazeologismů je hojně užíván v intelektuálních, odborných, publicistických a jiných projevech.

3. Konkretizační frazeologické obraty stanovují metonymii, metaforu nebo synekdochu, která je ustálená. Jev, jež je abstraktní se konkretizuje. Jde tedy o to, že abstraktní jev je označen obrazem, který je konkrétní. Rčení je obrazný celek, který není možné rozdělit, nejsou zde slova základní ani průvodní. Bečka se zabývá pojmem slovesná rčení, tato rčení si nesou původ z mluvy venkovských lidí. Některá tato rčení mohou poukazovat na dávný životní styl, zvyky či národní ráz. Lze nalézt slova, která jsou pro nás dnes již nevšední. Hojného užívání se jim dostává v uměleckém stylu, kde jsou prostředkem jakéhosi zpestření a ozvláštnění. Je možné si všimnout, že vedle slovesných rčení jsou i neslovesná rčení, jde tedy o propojení substantiva s přívlastkovým určením, např.: *bludný kruh, kámen úrazu, Achillova pata, Jobovy zprávy, kvítko z čertovy zahrádky*. Přirovnání konkretizační, u nich se základní slovo vztahuje ke spojce jako, např.: *všecko jde jako po másle, byl tu jako na koni*. Jelikož jsou rčení literární, mohou přecházet v klišé, např.: *spát na vavřínech, stát na druhé straně barikády* (Bečka, 1992: 78-83).

2.3.2.5 Nauka o slovní zásobě

Přemysl Hauser mluví o frazeologismech jako o víceslovních pojmenováních, která jsou ustálená a mají obrazný, tedy přenesený význam. Za základní znak frazeologismů považuje ustálenost, jejich význam nelze chápat z jednotlivých složek, jednotlivá slova ztrácejí svůj původní význam, význam je nutné odvozovat z celého frazeologismu, nikoli z jeho jednotlivin (Hauser, 1980: 160).

Třídění frazeologismů dle Přemysla Hausera:

1) Dle rozměru frazeologizace:

- a) Spojení, ve kterém se nachází pouze jeden frazeologický člen- *vlčí mák, krátký rozum, koňská dávka, slepý pasažér, těžká voda*. Existují také frazeologismy, které označují vlastní názvy: *Černé moře, Tichý oceán*.
- b) Spojení, která jsou jako celek frazeologizovaná - jednotnost spočívá v tom, že je možné celou jednotku nahradit jedním ekvivalentem, např.: *bílá vrána- výjimka*. Do frazeologických celků můžeme zařadit neterminologická spojení, jako jsou: *modrá krev, husí kůže, mořský vlk*, termíny z botaniky: *vraní oko, ucho Jidášovo, peníze rolní*, termíny z astronomie: *Mléčná dráha, Velký vůz*.

Hauser stejně jako Pokorný se řadí k názoru, že idiom jsou ty frazeologické výrazy, které se váží ke konkrétnímu jazyku a není možné je přeložit. Zároveň však Hauser podotýká, že toto není jediné možné vyčlenění idiomu. Za idiomy považujeme ta ustálená spojení, která obsahují slova, jež se v běžné slovní zásobě nevyskytují, např.: *ani zbla, ani vidu, ani slechu, na jedno brdo, mít něco za lubem, vzít pochopa*.

2) Dle slovnědruhové příslušnosti:

- a) slovnědruhá příslušnost nejdůležitějšího slova- nejdůležitějším slovem je myšleno určované slovo:
  - i) Substantivní, např.: *psí víno, kočičí stříbro*.

ii) Adjektivní, např.: *zelený jako sedma, chudý jako kostelní myš, třetí do hry.*

iii) Slovesné, mezi slovesné frazeologismy řadíme rčení nebo úsloví, např.:
vzít nohy na ramena, hrát komedii.

b) ekvivalent a jeho slovnědruhá platnost:

i) Substantivní, např.: *čínská zed', jablko sváru.*

ii) Slovesné, např.: *lovit v kalných vodách, dostat se do úzkých, pustit k vodě.*

iii) Adjektivní, např.: *každý pes jiná ves, ani ryba, ani rak, na jedno brdo.*

iv) Přísluvečné, např.: *do morku kostí, prašť jako uhod', na každém kroku.*

v) Předložkové, např.: *po linii, ve světle.*

vi) Částicové, např.: *na štěstí, na žalost.*

vii) Citoslovečné, např.: *čert to vem.*

3) Strukturní třídění, které vychází z jazykových druhů částí frazeologismu: do této kategorie zařazujeme frazeologismy, jež se pojí s předložkovými pády jmen: *návod v kostce*. Dále sem řadíme přirovnávací frazeologismy, tato přirovnání mají vždy přenesený význam: *kluk jako buk, lže, jako když tiskne, mlčí jako hrob, hluchý jako poleno*. Jako další lze zařadit frazeologismy větné, ty mají povahu pojmenování. Tyto typy frazeologismů jsou ekvivalentem pro slovní spojení či slovo: *oči mu lezou z důlků = diví se*.

Rozlišení frazeologismů:

i. „Koordináční: *krev a mléko, zuby nehty, v pátek i ve svátek, za hory a doly, hej počkej.*

ii. *Determináční:*

(1) *Přívlastkové: krokodýlí slzy, krkavčí otec, prašivá ovce, pekelný stroj.*

(2) *Předmětné: přijít o krk, prolomit ledy, malovat čerta na zeď.*

(3) *Přísllovečné: píchat do vosího hnízda, obrátit na ruby, táhnout za jeden provaz“.* (Hauser, 1980: 163)

4) Dle příznaků citových:

- i. Frazeologismy neutrální: *přidat do kroku, mořská nemoc, bílá vrána.*
- ii. Frazeologismy expresivní: *házet flintu do žita, poradit se s Vaňkem.*
- iii. Frazeologismy s rázem eufemistickým: *odejít na věčnost.*
- iv. Frazeologismy s rázem dysfemistickým: *mlít pantem, být pod drnem.*

5) Rovina stylistická:

- i. Frazeologismy neutrální: *husí kůže, tvrdý oříšek.*
- ii. Frazeologismy s příznakem hovorovým: *koukat jako výr, nestát za babku.*
- iii. Frazeologismy publicistické: *dát zelenou, dát prostor.*

6) Dle původu:

- i. Frazeologismy cizího původu- tyto frazeologismy mají rozličné zdroje. Čerpají z mytologie antické: *Tantalova muka, sisyfovská práce, Ariadnino klubko, překročit Rubikon.* Dalším možným zdrojem je Bible: *kalich hořkosti, marnotratný syn, zakázané ovoce, šalamounský rozsudek.*
- ii. Frazeologismy původu domácího- tyto frazeologismy mají lidové kořeny: *mít hlavu v pejru, nestát za starou bačkoru, mít pod čepicí, sušit hubu.* (Hauser, 1980: 161-163)

1) Dle původu rozlišuje Mlacek frazémy a idiomy jiným způsobem, než Hauser.
Klasifikace frazému dle původu

- i. Do první skupiny řadíme frazeologismy, které je možné rozlišit dle toho, zda jsou domácího, či cizího původu. U frazeologismů cizího původu může dojít k jevu, který cizí frazeologismus plně zařadí do slovní zásoby příslušného jazyka do té míry, že již není chápán jako cizí, ale domácí. Do frazeologismů cizího původu zařazujeme výrazy biblické, křesťanské či antické aj. Do domácích řadíme ty, které vznikly z útvarů lidové slovesnosti, nebo ty, které se váží k životním zkušenostem lidu aj.
- ii. Dalším rozdělením je rozdělení na frazémy lidového, či původu umělého. Frazémy lidového původu se váží k lidové moudrosti a zkušenosti, kterou si lidé sami prožili. Frazeologismy lidového původu se váží k literárním a uměleckým dílům. (Mlacek, 1995: 70-71)

2.3.2.6 Úvod do české lexikologie

Pokorný označuje frazeologismy jako ustálená spojení, která mají určité znaky.

1) „*spojení má význam slova jednoho a vstupuje do věty jako hotová pojmenovávací jednotka/ např. Má ptačí mozek= je hloupý/*, 2) *jeho význam nevyplývá z významu jeho složek, nýbrž je jiný, nový, metaforický nebo metonymický/ např. být páté kolo u vozu= zbytečný, ohrnout nad něčím nos= pohrdat/.*“ (Pokorný, 1979: 40) Frazeologismy ve smyslu jednotky pojmenovávací mají v jazyce dvojí funkci, jednak označují nové skutečnosti a za druhé označují skutečnosti, které své označení již mají, ale jsou označeny novým způsobem. Je možné říci, že se jedná o ekonomii jazyka, v mnoha případech je jednodušší situaci vyjádřit ustáleným spojením (Pokorný, 1979: 44)

Obdobně jako Pokorný mluví o frazémech také Mlacek ve Frazeologické terminologii. Dle Mlacka se také jedná o ustálené spojení, které má složku obraznou a expresivní. (Mlacek, 1995: 28)

Sdružená pojmenování, která jsou například v Nauce o českém jazyku řazena k frazeologismům, se zde za frazeologismy nepokládají. Pod pojmem sdružená pojmenování rozumíme např.: *vlčí mák, černá káva, slepé střevo*. K frazeologismům

také nejsou řazena terminologická sousloví např.: *mařinka vonná*. Autor nám tento poznatek deklamuje tím, že terminologické sousloví a sdružené pojmenování je primární pojmenování. Frazeologismy pak řadí k pojmenování sekundárnímu. Pojmenování sekundární je možné zaměnit za jiné primární pojmenování, jako příklad máme uvedeno: *mít oči navrch hlavy*= *žasnout*, *přijít s křížkem po funuse*= *pozdě*.

Pojem idiom autor pojímá jako osobitá rčení, která není možné přeložit do cizí řeči, např.: *věšet bulíky na nos*. Opakem jsou tzv. europeismy, tímto pojmem rozumíme rčení, která jsou pro některé jazyky společná např.: česky- *lví podíl*, německy- *Löwenanteil*, francouzsky- *part du lion*, rusky- *l vinaja dolja*. (Pokorný, 1979: 41-42).

V této publikaci nalezneme rozlišení frazeologismů do 3 kategorií dle Vinogradova:

- 1) Frazeologické srostlice- jedná se o taková ustálená spojení, která nelze dělit či rozložit, význam těchto jednotek se nevztahuje k významům složek, jsou tedy nemotivovaná pojmenování. Tyto srostlice jsou dále děleny do čtyř podkategorií.
  - i. Do první podkategorie řadíme takové srostlice, které obsahují slova, která se v běžném slovníku nevyskytují, např.: *jít k duhu*, *přijít s prosíkem*.
  - ii. Do druhé podkategorie řadíme srostlice, které obsahují archaismy tvarové, např.: *zlomit ve dvě*, *to je nabíledni*.
  - iii. Do třetí podkategorie řadíme srostlice, které mají citové zabarvení, např.: *dej mi s tím svátek*.
  - iv. Do čtvrté podkategorie řadíme srostlice, ve kterých složky svým věcným významem přišly o své spojení s významem celkovým např.: *dát si do trumpety*, *tlouci špačky*.
- 2) Frazeologické celky- stejné jako frazeologické srostlice se jedná o jednotky, které nejsou rozložitelné a dělitelné. Na rozdíl od srostlic, jsou to pojmenování motivovaná. Celá jednotka má význam přenesený, můžeme říci metonymický či

metaforický, každá složka z celé jednotky má svůj prvotní význam, např.: *dostat se z bláta do louže, mít něco za lubem, být na dobré cestě.*

- 3) Frazologická sousloví- tato sousloví obsahují pouze taková slova, která mají ohraničenou možnost spojení syntaktického. Jako příklad je zde uvedeno sloveso *svraštit*- toto sloveso se pojí pouze se slovy: *obočí, čelo. Poulit*- toto sloveso se nám pojí se slovy: *oči, kukadla, zraky* (Pokorný, 1979: 42-43).

2.3.3 Frazologická terminológia

Odborná publikace „Frazologická terminológia“ vznikla jako odraz na nejednotnou situaci ve frazeologické terminologii, která je vyvolána jejím dynamickým vývojem. Autoři se myšlenkou na zpracování zabývali od roku 1983, kdy se konal Mezinárodní zjazd slavistov, tento sjezd se uskutečnil v Kyjevě a poprvé zde zazněla myšlenka na celkové zpracování slovanské frazeologie, tuto myšlenku vyslovil profesor Matešiča. První reakce na tuto myšlenku vznikla až několik let později, kdy vznikl „Slovník ruské frazeologické terminologie“, autory této publikace jsou A. K. Bierich, S. S. Volkov a T. G. Nikitina z roku 1993. Pro Německo vznikl „Slovník frazeologické terminologie“ od K. Gunthera z roku 1990. V češtině „Česká lexikologie“ od J. Filipce a F. Čermáka z roku 1985. Autoři této publikace se rozhodli reagovat na stav, kdy ve frazeologii existují rozkolísané skutečnosti, kdy na jeden příklad je i více názvů. V encyklopedických slovnících je zpracování jednotlivých výrazů stručné, proto byl vytvořen tento specializovaný slovník, který se výrazům věnuje podstatně obsáhleji. K termínům je přistupováno z více úhlů pohledu, to znamená, že nám není předkládána pouze jedna možná varianta, ale její další možné alternace. Autoři nevycházeli pouze z domácích zdrojů fungování frazeologie, ale obrátili se i na zahraniční zdroje. Tento slovník nepatří pouze do rukou vědců, badatelů, lingvistů či pedagogům, ale také studentů, kteří mají o daný obor zájem (Mlacek, 1995: 3-5)

2.3.3.1 Vývoj frazémů

K vývoji ve frazeologii došlo, tím, že zpočátku spojení, která byla volná, se začala ustalovat, až se plně zařadila do slovní zásoby. Vývoj měl 2 tendence. 1) dochází

k metaforizaci celého frazému s určitým stupněm motivace. Tato tendence je početněji více zastoupena než tendence druhá. 2) k druhému způsobu ustálení frazeologismů dochází pomocí zevšeobecňování, tento typ není tak častý. (Skladaná, 1995: 133)

2.3.3.2 Vznik frazémů

K vývoji frazému se váže také vznik frazému, o tom je pojednáváno v souvislosti s frazeologickými mechanismy, které dávají vzniku frazeologismu. Frazeologických mechanismů, které autoři předkládají je 5: „1. *funkčně - sémantické přehodnocení volného slovního spojení, např.: infarktová situace, kdo je kdo, utahování opasků.* 2. *z ustálených slovních spojení, a to buď přímou frazeologizací ustáleného slovního spojení (často odborného termínu), anebo ustálené slovní spojení tvoří při frazeologizaci derivační bázi, resp. transformační základ, např.: řetězová reakce, černá skříňka, zpětná vazba., cílová rovinka, zkouška odvahy* 3. *z jiných frazeologických jednotek. Jde zpravidla o nové kontextové použití, její nové valenční, resp. distribuční možnosti a její nové variantové změny na úrovni syntaktické, lexikální, morfologické a také stylistické, tím vzniká další pohyb a jsou to první signály nového vývoje.* (Mlacek, 1995: 134). Dalšími 2 mechanismy: „4. *rozvojem polysémie, např.: rus. bud' zdorov! původně znamenalo přání zdraví při loučení, pozdrav při přípitku, dnes se mimo jiné používá jako znak vysokého uznání. Frazém zbyteční lidé označoval původně lidi, kteří nedokáží uplatnit svoje schopnosti ve společnosti, dnes se tak označují také nezaměstnaní.* 5. *Dalším způsobem je vznik frazému podle jiných frazeologických analogií, např.: rus.: rubl v rubl z frazému kopejka v kopejku.*“ (Mlacek, 1995: 134)

2.3.3.3 Výchovné působení frazeologie

Autorka tohoto příspěvku, Ema Krošláková, přiblížila dopad frazeologie na výchovnou funkci u žáků. Poukazuje na to, že frazeologismy pedagogicky rozvíjejí osobnost žáka ve smyslu předání morálních a životních zkušeností, které jsou ve frazeologismech obsaženy a pramení z lidového prostředí. Při předávání a výuce frazeologismů je nutné vysvětlit a poukázat na skrytý význam, který v sobě často obsahují, žáci sami nemusejí být schopní tento odkaz rozpoznat. Ve frazeologismech se

vyskytuje lidská moudrost, která má předat poselství, že dobro vítězí nad zlem (Krošlaková, 1995: 132).

2.3.3.4 Frazém jako fakt kultury

Frazémy nám předkládají obraz zkušeností obyčejného lidu, mravní a etické zásady, poukazují na životní pravdy, na zkušenosti lidí s přírodou a mají úlohu hodnotící. Frazémy dané kultury nám poukazují na obraz společnosti určité doby, na její tvořivost a reflexi. Frazémy se dotýkají duchovní stránky života lidí, mají vysokou míru expresivnosti a jsou důležitým estetickým prostředkem pro slovní zásobu, umění používat správně frazémy je jistým znakem úrovně člověka. Proto jsou důležité pro pedagogickou reflexi, tím dochází k předání zmíněných hodnot dalším generacím (Miko, 1995: 29). Takto pojímá kulturní frazémy Marie Čechová. Tato pojmenování mají svůj původ ve světě antickém např.: *Kostky jsou vrženy*. K frazeologismům kulturním se vztahují také rčení, která jsou složena ze dvou slov a jsou v cizím jazyce, např.: *in natura, ex post*. Řada frazeologismů kulturních se k nám dostala z cizích řečí, z italského, francouzského aj. např.: *faux pas, My home, my castle*. Marie Čechová se kulturní frazeologií zabývá také v odborném časopisu Naše řeč, konkrétně se jedná o článek z roku 1993, 76, tímto článkem se budeme zabývat v následující kapitole (Čechová a kol., 1996: 53).

2.3.3.5 Zánik frazémů

Do této podkapitoly patří frazémy, které se již nepoužívají, a v běžné slovní zásobě je nenajdeme. Jsou to frazeologismy, které se vyvíjely v dobách minulých a dnes jsou již zastaralé. Například: *kdo se hněvá, hned hledá meč, pečínka ti do popele nepadne, daleko házet topolovou palici*. (Skladaná, 1995: 135)

2.3.4 Postavení frazeologie a idiomatiky v jazyce

Při komunikaci, ve které jsou používány frazeologismy, není vždy jednoduché jejich dekodování a to zejména pro děti. Děti nejsou do určitého věku schopny vnímat

metaforizaci frazeologismů a celé spojení mohou chápat doslovně. Frazeologismy zajišťují ekonomii jazyka, vyznačují se tím, že i kratším výrazem je možné vyjádřit poměrně rozsáhlý obsah sdělení. Jen málo frazémů je dlouhých, a tudíž neekonomických. V souvislosti s jazyky ostatními je frazeologie univerzální. Jak autor podotýká, také jazyk *esperanto*¹³ začíná používat frazémů a idiomů právě pro přiblížení se k jazyku přirozenému. Můžeme říci, že frazeologismy se vyznačují svou neurčitostí, konkrétního významu nabývají až v konkrétní promluvě. Lze podotknout, že tato ustálená spojení se stále vyvíjí a obměňují, je tomu právě kvůli jejich pružnosti a subjektivitě, kterou určuje mluvčí. (Čermák, 2007: 71-72) V českém jazyce neplatí, že frazeologismy se předávají z generace na generaci v nezměněné podobě. Jednou z možných příčin změny je mimo jiné také zápis frazeologismů, který se může lišit od živé mluvy. (Čermák, 2007: 587). Jako příklad uveďme přísloví: *boží mlýny melou pomalu, ale jistě, vlk se nažral a koza zůstala celá.*

- i. *„Ať už boží mlýny melou pomalu nebo rychle, odemelou všechno.*
- ii. *Nechť boží mlýny melou sebezpomaleji, domelou vše v čase.*
- iii. *(Každopádně) boží mlýny melou (vícekrát.)*
- iv. *Ráda se skrývá za boží mlýny s jejich příslovečnou pomalostí.*
- v. *Cesty práva jsou ale u nás pomalejší než pověstné boží mlýny. Ty však vyvažují pomalost mletí jistotou.“ (Čermák, 2007: 590)*

U tohoto přísloví je zajímavým jevem rozdělení přísloví na dvě samostatné jednotky, kdy u bodu číslo v. se z jedné věty vytvořily věty dvě. (Čermák, 2007: 590)

- i. *„Čili aby mocenský vlk se nažral a koza-občan, zůstal celý, byť obelhaný.*
- ii. *Tak, aby se vlk veřejného mínění nažral a koza prebend zůstala celá.*
- iii. *Vlk se nažral a koza chcipla.*
- iv. *Není poznat, kdo je vlk a kdo koza.*

¹³ Esperanto- mezinárodní jazyk, který ještě nebyl v žádné zemi přijat jako mezinárodní.

- v. *Francouzský vlk se nažral, americká koza zůstala celá.*
- vi. *Poslanecký vlk se nažral a senátní koza zůstala celá.*
- vii. *Vlk privatizace se tedy nažral a koza státu zůstala celá.*
- viii. *Vlk, co se nažral a koza mu stále dojíla.*
- ix. *Vlk se dosyta nenažral a koza nezůstala celá.*
- x. *Vlk se nažral, ale koza zůstane celá.*
- xi. *Vlk privatizace se tedy nažral.*
- xii. *Vlk se nenažral a koza nezůstala celá.* (Čermák, 2007: 589)

Na příkladu je vidět, že frazeologismus se aktualizuje dle vývoje společnosti. U tohoto přísloví je zastoupena velká míra aktualizace v souvislosti s politickým životem. U ustálených spojení může také docházet k negaci, jak je vidět u bodu číslo x. V souvislosti s těmito obměnami se frazeologismy v jazyce neustále vyvíjí. (Čermák, 2007: 589)

2.3.5 Pojednání o frazeologismech v odborném časopise Naše řeč

V této kapitole se budeme věnovat některým článkům, které vyšly v časopise Naše řeč. Jedná se o jeden z našich nejvýznamnějších lingvistických časopisů, kam přispívá řada významných lingvistů. Články, kterým se budeme věnovat, jsou: Marie Čechová: Dynamika frazeologie, Kulturní frazeologie v současné komunikaci a Josef Filipec: Česká frazeologie, jedná se o články významných lingvistů.

2.3.5.1 Marie Čechová, Dynamika frazeologie

Autorka článku poukazuje na to, že díky frazeologii je možné si povšimnout vývojových etap, kterými naše společnost prošla. Frazeologie odráží obraz z dob feudálních, jako příklad zde nalezneme: *Panská láska po zajících skáče*. Dalším obrazem jsou práce lidu, a to lidu venkovského, příklad: *Na svatého Řehoře šelma*

sedlák, který neoře, odraz společnosti buržoazní, příklad: *přijít na buben*. Pokud se podíváme na technický vývoj, nalezneme i zde propojení s frazeologií, povšimneme si propojení s dobou starší a novější, příklad: nejprve bylo, *jet plnou parou*, další etapou, *jet na plný plyn* a jeden z novějších výrazů, *jet kosmickou rychlostí*.

Dále nás autorka upozorňuje na fakt, že ve frazémehch nalezneme význam abstraktní a konkrétní, tyto významy se nachází vedle sebe, jako příklad je uveden: *točí se mi z toho hlava*, na tento frazém je možné pohlédnout jak z významu konkrétního, tedy v tomto případě fyziologického významu- jedná se o závrať, či z pohledu abstraktního, tedy zmatenost.

Pokud se podíváme na frazeologismy, jež nám konkretizují například určité místo, pak je nutné znát i kontext. Pokud posluchač nezná místa jako Bohnice, Dobřany apod., pak jen stěží, bez příslušného kontextu, dojde k závěru, že se jedná o místa, kde se nacházejí psychiatrické léčebny.

Co nás v tomto článku zajímá nejvíce, je výzkum, kterým se Marie Čechová zabývá. Jedná se o výzkum z roku 1984/1985, tento výzkum se týkal toho, jaký vztah má mládež k frazeologii. Výzkum poukazuje na to, že na ústupu v užívání je frazeologie tradiční a lidová, příklad: *Kuň dvou pánů hubenec*. Celý tento výzkum se uskutečnil na základních a středních školách v Praze, na vysokých školách a u účastníků Olympiády z českého jazyka. Výzkumníci došli k tomu, že díky vlivu syntaktické stavby může dojít k tomu, že pro studenty je část frazémů nepochopitelná, jako příklad Marie Čechová uvádí, *Nechval hodů, až z nich půjdeš domů*. Tomuto spojení porozuměla na základních školách necelá polovina, účastníci Olympiády pochopili, taktéž studenti vysokých škol. Daný výzkum si povšiml toho, že pokud je frazém rytmizovaný, pak je užíván i ve své archaické či netypické podobě, dokáží jej používat i děti předškolního věku. Jako příklad je uvedeno: *Jména hloupých na všech sloupích*. U již zmíněných dětí předškolního věku se vyskytují frazémy, které nemusejí mít smysl, příklad: *latka batka*. Autorka také poukazuje na frazeologické neologismy, příklad: *neke a make*¹⁴. Pokud si všimneme aktualizování frazémů, pak se dozvíme, že mládež aktualizuje frazémy v potřebě toho, aby byl frazém humorný, příklad: *mluviti stříbro, mlčeti- nedostatečná*,

nebo také, *komu se zelení, od toho se opisuje*. U dětí staršího věku si výzkumníci všimli tendence hrát si s jazykem, příklad: *je nenápadnej jako sáně v létě*, nebo, *je nenápadnej jako eskymák na poušti*. Je zřejmé, že pravá část je protikladem části levé. Autorka však podotýká, že i když tyto neologismy užívá mládež, neznamená to, že by nebyly používány dospělou částí populace. Frazeologických neologismů je možné si povšimnout napříč celým spektrem populace, tento fakt je předložen na spojení, *kouká jako bacil do lékárny*. Autoři výzkumu se podívali také na aktualizace sémantické, u těchto aktualizací došlo k výměně obou složek, *není důležité se zúčastnit, ale vyhrát*. Dále došlo k obrácení smyslu, *víc hlav, víc nesmyslů. Sportem ku trvalé invaliditě*. Popření jedné části spojení druhou částí, *host do domu, hůl do ruky*. Autoři si dále povšimli, že dochází k propojení dvou odlišných frazeologismů, *kdo jinému jámu kopá, až se ucho utrhne*. K těmto propojením může docházet jak záměrně, tak i úplnou náhodou, jedná se o další typ aktualizace. K takovému užitím může docházet v touze poukázání na nějakou absurditu, odlehčení nepříjemné situace aj. K těmto typům propojení je možné dojít v situaci, kdy druhá část frazému je nahrazena pouhým konstatováním skutečnosti, *pod svícnem bývá nakapáno voskem*. U pořekadel nebo přísloví je možné si povšimnout aktualizace, u které je smysl frazému změněn, *co můžeš udělat dnes, neodkládej na zítřek, pozítří je taky den*. U aktualizací nemusí docházet jen k obměnám smyslu, může dojít jen k pouhému pozměnění, *lež má krátké nohy- lež má dlouhé nohy*. K dalšímu případu, ke kterému lze dojít, je zobecnění, k němu dochází kvůli aktualizaci. Díky této aktualizaci dojde k automatizaci a ta vede k významové i formální obměně frazému. Ve většině případů zůstává tato aktualizace v jednotlivých promluvách, příklad: *to je prase s prasetem, to je blázen s bláznem*. Pokud bychom se zaměřili na jednotlivé kolektivy, výzkum poukázal na to, že i ty mají svá specifika. Například ve školním prostředí se výzkumníci setkali s vyjádřením, *nejíme žádná ořezávátká-význam- jsme skvělí*. Své zvláštnosti mají i sportovní kolektivy, *jít na bednu*- bedna je zde ve smyslu stupně vítězů. Nemusíme zůstat jen u kolektivů, svá specifika mají i jednotlivé rodiny. Frazémy užívané v rodinách se váží k určitým členům, k užívání frazémů, které jsou pro rodinu typické, může se jednat o výroky jednotlivých členů, dětské výroky aj., *Životní zkušenosti jsou cenné, ale drahé*.

---

¹⁴ Neke= nekecej, make= makej

V některých případech dochází k rozšíření, které se stane známé pro širokou veřejnost, jako příklad uveďme spojení, *máma koupí slona*, výzkumníci předpokládali, že toto spojení je omezeno nejen regionálně, ale i sociálně. Zjistili však, že frazém je užit nejen ve Středočeském, ale také v Severomoravském kraji. V Severomoravském kraji je celý frazém užíván takto, *nebeč, mama kupí slona*. Cizojazyčné frazeologické jednotky jsou samostatnou kategorií, která bývá problematičtější. Žáci na gymnáziích, kteří se učí latinsky, rozumí latinským frazémům, u žáků, kteří se latině neučí, dochází k neporozumění. Pokud mluvíme o krátkých citátových frazémích, potom žáci rozumějí a také aktivně tyto frazémy užívají, jazykem nemusí být pouze latina, ale také francouzština, angličtina, italština aj., *de facto, ex post, in memoriam*. Frazeologie, která se pojí s vědomostmi z mytologie či náboženství, se blíží k úpadku, ne však vždy, například spojení, *přijít s křížkem po funuse*, se stále užívá. Výzkum zjistil, že ač frazeologie tradiční se nachází na ústupu, neznamená to, že by to byl úpadek užívání celé frazeologie. Naopak, dochází ke vzniku nových frazeologických neologismů, jak bylo předloženo výše.

Užití frazeologismů ve spisovném jazyce by se dle autorky nemělo ze spisovného úzu vymezit ani v případě, že dojde k užití nespisovných výrazů. Je tedy možné užití těchto frazémů například v projevech. Pokud se v různých krajích vyskytne stejný frazém pouze v jiné podobě, můžeme hovořit o celonárodních frazémích, které mají své regionální omezení. Pokud se zaměříme na slangovou frazeologii, zjistíme, že nebyla více podrobněji zkoumána. Na Slovensku se této problematice věnoval Mlacko, na jehož Slovenskou frazeologii jsme se zaměřili v předešlé kapitole. Můžeme říci, že tato frazeologie má obecnější charakter. Frazémy jsou tedy již předem utvořené jednotky, které zasazujeme do konkrétních promluv, je tedy důležité před užitím znát význam (Čechová, 1986: nečís.).

2.3.5.2 Marie Čechová, Kulturní frazeologie v současné komunikaci

Tento článek, jehož autorkou je Marie Čechová, volně navazuje na článek, který byl zmíněn výše. Autorka v návaznosti na předchozí výzkum a s ním spojený článek předkládá fakt, že frazeologie se neblíží úpadku, ale právě naopak. Nevznikají pouze

nové frazeologické neologismy, ale také aktualizace, které mohou být sémantické, syntaktické nebo také může jít o změny stylového charakteru.

Pokud se blíže podíváme na kulturní frazeologii, zjistíme, že je do ní zahrnuta frazeologie, jež se týká života kulturního a kulturní historie. Dále sem spadá frazeologie křesťanská a antická. Tato frazeologie nemusí nutně pocházet z cizího jazyka, zařazujeme sem i frazeologii, která je našeho původu. Vymezení přesné linie mezi frazeologií tradiční a kulturní není možné a ani není nutné, jelikož frazeologie kulturní, jak je možné si povšimnout, je užívána nejen v každodenní komunikaci, ale i v odborných projevech.

V období let 90. poukazuje autorka na to, že se zvyšoval výskyt frazémů citátových, tedy nepřeložených, ale i přeložených. Pokud se zaměříme na frazémy citátové, je zřejmé, že v užívání vzešly zejména frazémy latinské, antické, ale také křesťanské. Jako příklad Marie Čechová uvádí výrazy, které jsou psány s původním pravopisem a jsou tedy nepřekládány: *Quos Deus perdere vult, dementat prius, neboli koho chce Bůh zničit, zbaví ho nejdříve rozumu*. Velmi časté jsou výrazy jako: *de facto, de iure, a priori, a posteriori, ex post, summa summarum, modus vivendi, alter ego, corpus delicti, vice versa, pars pro toto, par excellence, faux pas, raison d' être* a velká řada dalších výrazů. Autorka předkládá fakt, že některé z těchto výrazů, jako *summa summarum*, byly brány již ve Slovníku spisovného jazyka českého z roku 1960 za zastaralé, došlo však k jejich návratu. Jako další jsou předloženy příklady antických frazémů: *sysifovská práce, sysifovský úkol, překročili Rubikon, rozetnout, přetnout gordický uzel*. Z křesťanské frazeologie Marie Čechová uvádí tyto příklady: *Kristova léta, nevěřící Tomáš*, v novinových článcích byly objeveny tyto titulky: *Jitro v jámě lvové, Šalamounské rozhodnutí aj.*

Těmito příklady autorka deklamovala fakt, že frazémy kulturní jsou užívány napříč celým spektrem všech vrstev komunikace. Autorka podotýká, že v odborné rovině neroste jen počet kulturních frazeologismů, jako jsou: *ad hoc*, ale také lidových frazémů, které jsou užívané v rovině ekonomické. Velmi častým frazémem v této rovině je například spojení: *utahovat si opasky*. V rovině politické je možné se setkat se spojením, jako je: *převléká kabát-* změna názorů, dle potřeby. Pokud zůstaneme u

politického života je možné si všimnout kontaminace frazémů: *praní špinavého prádla* s tím se pojí *špinavé peníze* výsledkem toho je *praní špinavých peněz*. Dochází k znovuožívání starých frazémů, autorka uvádí jako příklad: *volební/předvolební guláš*.

Je patrné, že ani kulturní frazeologie nestagnuje a dochází k její neustálé obměně a tvorbě frazémů nových. Ač je tento článek z roku 1993, tento názor je stále aktuální. Z roku 1993 autorka předkládá jako nové kulturní frazeologismy: *stará struktura, skanzen/pomník stalinismu, ty konzervo, ty jsi konzerva*. Pokud se autorka zaměřila na frazeologismy slovesné, tak jako příklad uvedla: *zamávali jsme Bedřichem, roztočili jsme/utrátili jsme Bedřicha*. Je patrné, že u nás již v roce 1993 sílil tlak přiblížit se západnímu světu, dochází tedy ke stále většímu užívání angličtiny a anglických výrazů vůbec. Není to tedy trend jen dnešní doby, ale i doby roku 1993. Tento tlak přešel i do oblasti frazeologie, jako příklad Marie Čechová použila, jak již tehdy používané frazémy: *happy end, fair play*, tak tehdy nové frazémy: *who is who? Wait and see, poker faced, sight seeing, last but not least, overtime*, a řada dalších výrazů. S užíváním anglických výrazů se nepojí pouze novodobý trend, ale také ekonomie jazyka, to znamená, že vezmeme-li si anglické slovo *boom*, pak jeho český překlad je *prudký vzrůst zájmu*, mnohdy je tedy příhodnější užití anglického výrazu. Anglické výrazy se užívají také při hře s jazykem, je možné slyšet takovéto výrazy: *Vo co gou?* –je zde patrné nahrazení českého slova *jde*, *možná je také varianta: Vo co ti jde v tom tvym životě- Vo co ti gou v tom tvym lajf*. Takovéto a podobné jednotky nejvíce zaujímají své místo právě u žáků základních a středních škol. Marie Čechová předkládá tyto frazémy jako kulturní, jelikož jejich vznik je spjat se studiem anglického jazyka. Právě kvůli frazémům, jež jsou v cizím jazyce, může dojít k jejich nepochopení, tento problém se netýká pouze cizího jazyka, ale také neznalosti dějin antických, křesťanských, ale také úpadek znalosti jazyka latinského. Pak tedy často dochází k tomu, že celá konverzace vyjde naprázdno z důvodu neporozumění. I u frazémů je tedy nutné umět postřehnout ten správný okamžik, kdy a jaký frazém v danou chvíli použít (Čechová, 1993: nečísl.).

2.3.5.3 Jaroslav Machač, K nespisovným složkám frazeologie národního jazyka

Přesto, že tento článek pochází z roku 1979, bude použit jako materiál k této diplomové práci a to v otázce, která se týká pozdravů dnešní mládeže. Mohlo by být zajímavé srovnat, zda se nějaké pozdravy opět dostaly do povědomí dnešní společnosti, či jsou stále považovány za zastaralé.

Tento článek se zabývá frazeologismy slangovými a vulgárními. U frazeologismů všech typů platí, že je pro ně příznačná značná míra expresivity. Autor považuje za frazémy nespisovné pouze ty, které je možné pojímat jako frazeologismy nářeční, a ty, které se týkají určité skupiny, ať již sociální či zájmové, to jsou tedy frazeologismy slangové. Dle autora není možné frazeologismus odstranit z celonárodního užívání jen proto, že obsahuje vulgarismus. Je nutné se dívat na frazeologismus celý, nikoli jen na jednu jeho část, a to i přesto, že část může být vyjádřena vulgarismem. Autor tento názor deklamuje na příkladech, kde část frazému obsahuje zastaralé slovní vyjádření, ale i přesto nemůžeme říci, že celý frazém je tedy zastaralý: *kout pikle, ležet ladem*. Ač je slovo *pikle* zastaralé i dnes je v běžném užívání a o frazému se nevyjadřujeme jako o zastaralém. Jsou frazémy, jež obsahují slova nespisovná a ani tak nejsou vyřazena ze spisovného jazyka: *kam s tou flintou? Nejde mu to pod fousy, na fous přesně*.

Další část článku je zaměřena na vztah frazémů vulgárních a nespisovných vůči spisovnému jazyku. Autor svou pozornost směřuje na *slang*¹⁵, konkrétně na to, jak frazémy z této složky slovní zásoby pronikají do spisovného jazyka. Jako příklad zde byl předveden slang sportovní. Ten má dvě roviny, rovinu profesionální a zájmovou. Ve spojení se spisovným jazykem jsou rozděleny takto:

- i. Průnik do jazyka spisovného pomocí přeneseného významu a díky tomu jsou běžně používány ve frazeologii: *být v ofsajdu, zahrát do autu, jít do finise, být*

¹⁵ Je nespisovný útvar jazyka, který je charakteristický pro mluvčí náležející k určité zájmové nebo profesní skupině. Rozdíly oproti spisovnému jazyku spočívají především ve slovní zásobě.

fit. Je možné si povšimnout, jak jsou slova, jež mají původ v anglickém jazyce, zakomponována do českých vět, a můžeme říci, že tyto frazémy jsou poté počeštěny.

- ii. Posun ze sportovního světa do světa politického: *položit laťku, mít zelenou*.
- iii. Posun ze sportovního světa k publicistice: *spálit šanci, nedosáhnout/dosáhnout branky, zahodit šanci*. Tyto frazémy nepronikají pouze do psané formy, ale i do mluvené, je to zejména díky sportovním komentátorům, reportážím aj.
- iv. Posun do odborných vyjadřování, jsou využita jako synonyma: *být/jezdit na háčku*- ve smyslu být první.
- v. Dalším typem jsou frazémy, které zůstávají v prostředí sportovním, ale jsou umístěny mezi:
  - Sportovce: *mít prošitej žaket* (prohrát), *jet v háku* (být na zadním místě), *vymést pavučinu* (frazém z fotbalového prostředí a znamená dát gol do horního rohu branky)
  - Diváky/ fanoušky: *drbat to* (z basketbalu), *útok, zadek* (obrana), *vybouch, shořel*

V článku se autor také zaměřil na slang mládeže, konkrétně na pozdravy. Pozdravy, které tehdy byly moderní, jsou dnes považovány za zastaralé, proto se na ně podíváme v praktické části a zjistíme nynější moderní pozdravy. U mládeže si můžeme povšimnout velmi rychlých aktualizací, o kterých bylo pojednáno v předcházejících částech. Pozdravy, které byly již v roce 1979 považovány za zastaralé: *tě víno, tě pic, tě péro*, za novější byly považovány: *ti kynu, tě vidím, tě zdravím*. Pojmy jako: *dej si vodchod, dej si vodpich*, jsou synonymem k aktualizovaným, *trhni si protézou*. Machač předkládá názor, že užívání frazeologismů v mluvě mládeže je spjat s určitou touhou ubránit se světu dospělých a společnosti vůbec, proto jej v určitých rysech připodobňuje k argotu. Užití vulgarismů je v této mluvě mnohdy považováno za výrazy neutrální, například slovo *vůl*, se stalo běžnou součástí komunikace.

V další části je pohled zaměřen na *vulgarismy*¹⁶. Přesto, že v úvodu této kapitoly bylo podotknuto, že frazeologismy je nutno brát jako celek, nikoli odděleně, jsou

¹⁶ Jedná se o slova se záporným citovým zabarvením, výrazy zhrubělé.

témata, která se ve spisovném jazyce neužívají. Jsou to frazémy s tematikou „fekální“, ale také koncoví členové synonymních řad, jako příklad máme uvedenou řadu: *ústa, huba, tlama, rypák, držka*. Vulgarismy ve frazémech je možné považovat za obecné v případech, pokud k sobě mají synonymní neutrální komponent. Tyto typy frazémů máme rozděleny na následující podkategorie:

- i. Pokud se jedná o kontexty nefrazeologické: *huba- ústa/ obličej/ tvář- příznak vulgární nese spojení: má nalíčenou hubu.*
- ii. Pokud může dojít k záměně s neutrálním synonymem a to ve spojeních frazeologických či frazeologizovaných: *dívat se s otevřenou hubou/ústy, nemá co do huby/ úst.*
- iii. Pokud zaměnitelnost působí jako aktualizací prostředek frazému: *huba mu jde šejdrem, mlít hubou, mít plnou hubu keců.*
- iv. K použití slovu *huba* se pojí pořekadlo, které také cítíme jako neutrální: *líná huba holé neštěstí.* (Machač, 1979, číslo 1)

2.3.6 Frazeologie v českých učebnicích pro druhý stupeň základních škol

Učebnice, ve kterých nalezneme problematiku frazeologismů, jsou Český jazyk od vydavatelství Fraus z roku 2005, jsou to učebnice pro 7. a 8. třídu. Konkrétně se jedná pro 7. třídu o stránky 15, 16 a 112, pro 8. třídu to je strana 104. V českých osnovách: Význam slov- český jazyk, mluvnice 7. Třída. Charakteristika- sloh 7. a 8. třída + se tato tematika rozvíjí ve slohu a také i v jiných tématech a ročnících.

Český jazyk pro 7. třídy- Nauka o významu slov. Stejně tak jako jsou všechny učebnice od vydavatelství Fraus koncipované i zde máme v postranním sloupci vysvětlen pojem frazeologismus: „*Ustáleným spojením slov s obrazným významem říkáme frazeologická spojení= frazémy.*“ V hlavní části stránky je pojem sousloví vysvětlen na několika příkladech např.: *zlatý déšť, bílá vrána*. Následuje cvičení, ve kterém žáci mají za úkol k přídavným jménům doplnit podstatná jména a ke jménům podstatným jména přídavná, následně dojde ke vzniku sousloví. Pro úplnost mají žáci

k dispozici nabídku slov, např.: pata, zdraví, psí, oko, oslí. Dalším zajímavým úkolem je rozdělení podstatných a přídavných jmen do dvou sloupců. Propojením slov z těchto sloupců vzniknou ustálená spojení, jako: Achillova pata, železné zdraví, psí víno, volské oko či oslí uši. Cvičení je propojeno s dalšími úkoly typu určení vzorů u podstatných a přídavných jmen, nebo také vysvětlení jednotlivých sousloví.

Jako dalšímu tématu se učebnice věnuje rčení, přísloví a pořekadlům. Rčení je v učebnici definováno takto: „*ustálené spojení slov, např.: Má na růžích ustláno (=žije se mu snadno). Pamatuj na zadní kolečka (mysli na pozdější dobu, na budoucnost). Stahují se nad ním mračna (hrozí mu nebezpečí).*“ Přísloví: „*ustálený víceslovný výraz, který má obvykle dvě části, vychází většinou z lidové tradice a obsahuje mravní ponaučení, např.: Lež má krátké nohy, daleko neujde. Kdo šetří, má za tři. Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.*“ Pořekadla: „*ustálená vyjádření nesoucí životní zkušenost, někdy bývají rýmovaná, např.: I mistr tesař se někdy utne. Dvakrát měř, jednou řež. Dopadli jak sedláci u Chlumce.*“ Jako cvičení ke rčení, přísloví a sousloví jsou uvedena taková cvičení, která rozvíjí žákovu fantazii a umění práce s textem. V prvním cvičení mají žáci za úkol vysvětlit to, co jednotlivá rčení znamenají např.: Snesl by jí modré z nebe. Překročil bludný kořen. Prodal by ho za třicet stříbrných. V druhém cvičení mají žáci nabídku slov, z nichž mají vytvořit rčení např.: ruka, jazyk, noha, pata. Ve třetím cvičení mají žáci za pomoci přísloví, rčení či jiných ustálených spojení vyjádřit jaký někdo je např.: zbytečný, pilný, bezcharakterní, starostlivý. (Krausová, Teršová, 2005: 15-16)

Komunikace a sloh pro 7. Třídu, strana 112. V této části mají žáci za úkol vytvořit charakteristiku svého kamaráda na základě textu, který jim je předložen. Text pochází taktéž od žákyně 7. třídy, žáci z něj mají vyhledat přímou a nepřímou charakteristiku. Úkoly, které se týkají frazeologismů, jsou doplnění vlastností na základě rčení např.: má zlaté srdce, nechal mě na holičkách, vyhazuje peníze oknem, je mu do zpěvu, dělá z komára velblouda. Právě z uvedených rčení mají žáci vybrat čtyři přísloví, která odpovídají charakteristice jejich popisované osoby. (Krausová, Teršová, 2005: 112)

Komunikace a sloh pro 8. třídu strana 104. Také v 8. třídě se frazeologismy pojí s charakteristikou povahou osoby. Nejdříve mají žáci doplnit rčení tak, aby dávala smysl a byla správná, poté mají vysvětlit vlastnosti, které vyjadřují např.: nechal by na sobě _____ štípat, z každého si dělá _____, co na _____, to na jazyku, nechává si otevřená zadní _____. Další cvičení obsahuje rčení, která nejsou ve správném znění a žáci je mají doplnit tak, aby dávala smysl např.: má srdce na levém místě, přiložil paži k dílu, má obě nohy pravé, není ani krab, ani rak (Krausová, Pašková, 2005: 104).

Pro vytváření pracovních listů, které je možné použít jako nadstandard, používají učitelé publikaci „Komplexní jazykové rozbory“ od Marie Čechové a kol. Jedná se o knihu, kde nalezneme řadu zajímavých úkolů, které mohou být určeny žákům devátých tříd, kteří se připravují na přijímací řízení středních škol. Struktura knihy se skládá z textu, k němuž jsou přiřazeny úkoly tak, aby došlo k rozebrání textu po všech jeho stránkách. Rozbory jsou: syntaktické, výstavby textu a komunikační situace, lexikální a slovotvorný, slovnědruhový a tvaroslovný, zvukové a grafické stránky, stylistický. Úkoly, které můžeme pro názornost zmínit jsou: vysvětlení rčení „*vzít nohy na ramena*“ „*do nás jako když uhodí*“. Druhý úkol ke stejnému textu se táže po způsobu vyjádření daných spojení. (Čechová a kol., 1996: 111). U dalšího textu, který je umělecký, mají žáci za úkol vysvětlit rčení: „*vzali to klusem*“, vedle vysvětlení autoři požadují vypsání dalších ustálených spojení, která by obsahovala slovo *vzít*. (Čechová a kol. 1996: 122). U dalšího textu mají žáci vysvětlit vyjádření, jež je obrazné: „*přes devatery hory a devatery řeky*“ (Čechová a kol., 1996: 164). Za každou otázkou mají žáci správné řešení. Z ukázek je patrné, že autoři se problematikou frazeologismů v této publikaci zabývají. Proto je možné tuto knihu používat při vytváření listů nebo úkolů navíc.

V českých učebnicích tedy frazeologismy své zastoupení mají, otázkou zůstává, zda je toto zastoupení dostatečné. To by se mělo ukázat v následující praktické části. Jelikož nejsou vyučující striktně omezeni pouze na učebnice, je možné dle potřeby vytvářet vlastní pracovní listy, ve kterých se mohou na frazeologismy zaměřit. Je to látka důležitá nejen pro život, ale také pro budoucí studium. Dnes, kdy se u dětí vyžaduje samostatná práce s textem, ve kterých se čím dál tím častěji objevují právě ustálená spojení, dochází k problému, že žáci nedokáží splnit úkoly vyplývající z textu

právě kvůli neporozumění. Takovéto texty se vyskytují nejen v jazykových olympiádách, ale také v přijímacích řízeních na střední školy, či u maturitních zkoušek. Na středních školách se této problematice již vyučující nevěnují, proto je důležité se jí zabývat na škole základní. Definování a výklad této látky je relativně dostačující, ale čas, který jí je věnován, je nedostačující. Dalším problémem je fakt, že je celkově učební látky mnoho, každá třída je individuální a mnohdy dochází k úplnému vynechání této problematiky z důvodu časových úspor.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část je zaměřena na 7., 8. a 9. třídy Základní školy v Písku, na této škole proběhla i má praxe, tudíž se mi se žáky lépe pracovalo, jelikož jsem pro ně nebyla cizí osoba. Materiál k tomuto výzkumu jsem si začala sbírat již v době praxe. Výzkumnou metodou je dotazník. Celý dotazník se skládá z 10 úkolů, které děti samy vypracovávaly, na dotazník jim bylo poskytnuto 35-40 minut, dle potřeby. Dotazník byl rozdán ve dvou 8. třídách, dvou 7. třídách a dvou třídách 9. Právě to jsou ročníky, kdy se žáci s frazeologismy seznamují. Dotazník je anonymní, údaje, o které jsem požádala, byly jen pohlaví, věk, třída a bydliště ve smyslu město- vesnice. Výzkumný vzorek se skládal ze 141 respondentů. U žádného žáka se nestalo, aby dotazník odevzdal nevyplněný, žáci se snažili podat co nejlepší výkon.

Dotazník se skládá z 10 úkolů. V prvním úkolu se jedná o frazeologismy obecně, tedy o to, co vlastně frazeologismus je. Druhý úkol je zaměřen na běžné frazeologismy se zvířaty, které žáci doplňovali. Třetí úkol se skládá ze dvou sloupečků, kdy mají žáci za úkol k sobě přiřadit spojení tak, aby k sobě správně náležela. Čtvrtý úkol je již složitější, žáci měli za úkol vysvětlit svými slovy dané frazémy, v pátém úkolu sami vymýšleli co největší počet frazémů, spojení se slovem láska, v šestém úkolu bylo za úkol vypsát současné pozdravy, které se dnes běžně užívají. V sedmém úkolu měli žáci charakterizovat člověka dle daných spojení, v osmém úkolu, kdy měli žáci prokázat, jak frazeologismům rozumí, měli použít daná spojení ve větách tak, aby dávaly smysl. V devátém úkolu šlo o to, vymyslet spojení s podobným významem a desátý úkol byl zcela individuální, kdy žáci měli uvést například pranostiku, přísloví, které sami užívají. Dotazník byl sestaven za pomoci těchto publikací: „Slovník české frazeologie a idiomatiky, Výrazy slovesné A-P“(1994) „Slovník české frazeologie a idiomatiky, Výrazy slovesné R-Ž“(1994) „Slovník české frazeologie a idiomatiky, Přirovnání“(1983). Autorem těchto publikací je František Čermák, vydalo vydavatelství Academia. Dále „Lidová rčení“, autorem Jaroslav Zaorálek, vydalo vydavatelství Academia v roce 2000. Výzkum by měl podat obraz o schopnosti, jak žáci českým frazémům rozumí, a zda jsou schopni je užívat v běžné komunikaci. Dotazník byl rozdán 141 žákům.

B) Bojovat proti větrným mlýnům.

Boj proti pomyslné překážce, nepříteli. Marný boj, předem ztracená hra. Věnování své energie pro nesmyslné úsilí.

C) Mít tlačenu.

Podpora vlivného člověka, přítele, příbuzného, tím pádem mít ulehčenou situaci.

D) Zachovat si kamennou tvář.

Člověk, který se tváří tvrdě, nepřístupně ve chvílích citového vypětí, nedává najevo žádný pocit.

E) Zchladit si na někom záhu.

Vylít si na někom zlost, vynadat mu.

F) Mít víc štěstí, než rozumu

Dosáhnutí úspěchu ne vlastním intelektem, rozumem, ale pomocí štěstí, náhody.

5) Napiš, co nejvíce spojení, přísloví, pořekadel, přirovnání, ve kterých se vyskytuje slovo láska.

Například: Láska hory přenáší. Hořet láskou. Udělat něco z křesťanské lásky. Je to láska jako trám. Láska je láska. V lásce není vítězů, ani poražených. Věrná láska. Věčná láska. Láska až za hrob. Ach, ta láska nebeská. Bláznivá laská. Stará láska nerezaví. aj.

6) V roce 1979 byly mezi mládeží moderní tyto pozdravy: *ti kynu, tě vidím, tě zdravím*, jaké slýcháš, nebo používáš pozdravy ty v dnešní době?

Například: čus, čau, fik, ahoj, ahojky, čauky, nazdar, zdarec aj.

7) Jedním slovem charakterizuj člověka, o kterém se řekne:**A) Má pod čepicí.**

Například: opilý, chytrý, důvtipný, mazaný.

B) Je bystrý jako liška.

Bystrý, chytrý.

C) Nechá na sobě dříví štípat.

Dobromyslný, hodný, trpělivý, dobrák.

D) Lže, až se mu od úst práší.

Lhář.

E) Být padlý na rozum.

Pošetilý, hloupý.

F) Je to flegmatik.

Netečný, lhostejný.

8) Použij tato spojení ve větách rozvitých tak, aby dávaly smysl. Spojení uprav dle potřeby.**A) Má své mouchy.**

Také přímá volba prezidenta má své mouchy. Každý člověk má své mouchy.

B) Spadnout z měsíce.

Divíš se, jako bys spadl z měsíce. Proč se tak ptáš, to jsi snad spadl z měsíce?

C) Dát vale.

Protože mi nebyl sympatický, dal jsem mu vale. Nemělo to mezi námi smysl, tak jsem mu dala vale.

D) Z bláta do louže.

Změnou zaměstnání jsem si nepomohl, je to jako bych šel z bláta do louže. Moje situace se vůbec nezlepšila, je to jako z bláta do louže.

E) Překročit meze.

Toto vaše jednání již přesahuje všechny meze. Tímto jste přesáhl všechny možné meze.

9) Znáš spojení, která mají podobný význam? Pokud ano, napiš je.**A) Držet jazyk za zuby.**

Mlčet jako hrob. Držet něco v tajnosti. Mít pusku na zámek. Držet jazyk/pusku na uzdě.

B) Spí jako dudek.

Spí jako zabítý. Spí, jako když ho do vody hodí. Být v limbu. Spí jako špalek.

C) Všude dobře, doma nejlíp.

Můj dům, můj hrad. Doma je doma. Šťastný domov. Domove líbezný

D) Krade jako straka.

Krade jako cikán. Má dlouhé prsty. Veme vše, co mu přijde pod ruku. Nic se před ním neschová. Co neukradne, nemá.

10) Myslíš, že se v dnešní době stále používají ustálená spojení? Pokud ano, od koho je slycháš a vzpomeneš si na nějaké/á?

Lucie noci upije, ale dne nepřidá. Bez práce nejsou koláče. Chceš- li být milován, miluj. Láska hory přenáší. Na Hromnice o hodinu více.

3.2 Výsledky sedmé třídy

V sedmé třídě je celkem 48 žáků, dotazník zpracovalo a odevzdalo 42 žáků, z toho 23 chlapců a 19 dívek. Z odpovídajících pochází 4 z vesnice a 38 z města, ve kterém navštěvují danou základní školu. Věk dotazovaných je v rozmezí 12-13 let. Dotazník byl rozdán při hodině mluvnice, žáci měli 30-40 minut na vypracování. V této třídě se nachází jeden žák, který se zúčastňuje jazykové olympiády.

3.2.1 První úkol

V první otázce, jež byla obecná, odpovědělo 30 žáků správně, tedy že frazeologismus je ustálené spojení (C). 8 žáků odpovědělo, že se jedná o slova opačného významu (A) a 4 žáci odpověděli, že jsou to slova, která stejně znějí, ale mají různý význam (B). Tento výsledek není uspokojivý, jelikož žáci mají tuto definici napsanou ve svých školních sešitech. To tedy znamená, že správně odpovědělo 71,4 % žáků, 28,6 % žáků uvedlo špatnou odpověď.

3.2.2 Druhý úkol

Výsledky v druhém úkolu, doplňování názvů zvířat do ustálených spojení. Žádný žák nevypracoval celý úkol správně. 4 žáci měli 0 správných odpovědí. 8 žáků mělo pouze 1 správnou odpověď, 8 žáků mělo 2 správné odpovědi, 5 žáků mělo 3 správné odpovědi, 8 žáků mělo 4 správné odpovědi, 5 žáků mělo 5 správných odpovědí a 4 žáci měli šest správných odpovědí. 88,1 % žáků nesplnilo úkol na 100 %. Frazémů, které měli žáci doplňovat, bylo celkem devět. Spojení, které měli všichni žáci správně: „*Pes*, který štěká, nekouše.“ Druhým nejlépe doplněným spojením je spojení: „*Kouká* jako vyoraná *mys*“. Toto spojení doplnilo správně 14 žáků. Dva žáci doplnili: „*Kouká* jako vyoraná *husa*“, dva žáci doplnili: „*Kouká* jako vyoraná *sova*“, dva žáci doplnili: „*Kouká* jako vyoraná *kráva*“ a dva žáci spojení nedoplnili vůbec. Třetím spojením, které mělo třináct správných odpovědí: „*Dělá* z *komára* velblouda“, tři žáci doplnili: „*Dělá* z *mouchy* velblouda“, tři žáci nedoplnili žádné zvíře, dva žáci doplnili: „*Dělá* z *vola* velblouda“ a jeden žák doplnil: „*Dělá* z *žirafy* velblouda“. Čtvrtým nejlépe doplněným

spojením je spojení: „Darovanému *koni* na zuby nehled“, toto spojení doplnilo 12 žáků správně. Druhou nejčastější odpovědí bylo: „Darovanému *psovi/psu* na zuby nehled“, tři žáci spojení nedoplnili a jeden žák doplnil: „Darovanému *mroži* na zuby nehled“. Dvě spojení měla po stejném počtu správných odpovědí, v obou spojeních správně odpovědělo osm žáků. „*Vlk* se nažral a *koza* zůstala celá“, čtyři žáci spojení nedoplnili, po jednom se vyskytla tato spojení: *lev/oběť*, *orel/ovce*, *pes/kost*, *vlk/ovce*, *kočičák/myš*, *pes/kočka*, *vlk/slepice*, *lev/zebra*, *pes/liška*, *medvěd/lama*. Další spojení, na které odpovědělo osm žáků správně: „Kovářova *kobyła* chodí bosa“. Sedm žáků odpovědělo: „Kovářova *husa* chodí bosa“, dva žáci spojení nedoplnili a po jednom doplnili žáci: *žena*, *dcera*, *vosa*, *kočka*. Šest správných odpovědí má spojení: „Hřeje si na prsou *hada*“. Osm žáků spojení nedoplnilo, dva žáci doplnili: „Hřeje si na prsou *kočku/kotě*“, a dva: „Hřeje si na prsou *pejska/psa*“. Po jednom žáci doplnili: *husu*, *peří*, *mouchu*, *peníze*. Pouze čtyři žáci správně doplnili: „*Vlk* v rouše beránčím“. Jedenáct žáků spojení nedoplnilo, pět žáků doplnilo: „*Beran* v rouše beránčím“. Po jednom doplnili žáci: *ovce*, *jehně*. Nejtěžším spojením, které měli správně jen tři žáci, bylo: „Dělá *kozla* zahradníkem“. Deset žáků spojení nedoplnilo, pět žáků doplnilo: „Dělá *krтка* zahradníkem“. Po jednom doplnění: *žábu*, *šneka*, *kuře*, *psa*.

3.2.3 Třetí úkol

Třetí úkol dopadl ze všech úkolů nejlépe, téměř většina žáků jej splnila bez jediné chyby, celé cvičení mělo tedy správně 37 žáků, v procentech to znamená, že úkol splnilo 88 % žáků. 5 žáků mělo cvičení nesprávně spojené, 12 % žáků spojilo jen některá spojení. Jeden žák nedokázal spojit spojení: „Dlouhé vlasy, krátký rozum“. „Jak si kdo ustele, tak si i lehne“, „Jaký pán, takový krám“, „Trpělivost růže přináší“. Tato spojení nechal bez spojení, ostatní spojení k sobě přiřadil tak, jak k sobě náleží. Jeden žák nechal bez spojení „Dlouhé vlasy...“, nesprávně spojil: „I mistr tesař- krátký rozum“, „Můj dům- se někdy utne“. Další chybné doplnění úkolu: nespojení „Dlouhé vlasy...“, chybně spojeno „I mistr tesař- růže přináší“, „Trpělivost- krátký rozum“. Lze předpokládat, že tato chybná spojení vznikla nedostatečným soustředěním, nebo nepozorností.

3.2.4 Čtvrtý úkol

Čtvrtý úkol, vysvětlení frazémů, patřil k těm složitějším. „Má šestý smysl“ správně vysvětlilo 15 žáků, tedy 35,71 % žáků, například: „*Jako že tuší, že se něco stane.*“ „*Že třeba když někdo chce, abych s nim jela na motorce (a mě by se chtělo) tak bych řekla ne a on by se vyboural.*“ „*Podvědomé tušení*“. 11 žáků spojení nevysvětlilo vůbec, 26,2 %. 16 žáků spojení vysvětlilo špatně, 38 % žáků, například: „*Je chytrý.*“ „*Dobře myslí.*“ „*Je šikovný*“. Frazeologismus „*Bojovat proti větrným mlýnům*“ správně zodpovědělo 16 žáků, 38,1% žáků, například: „*Nesmyslný boj.*“ „*Bojovat proti nemožnému.*“ „*Boj který nejde vyhrát*“ „*Bojovat proti něčemu, co je neporazitelný*“. 14 žáků úkol nevyplnilo, 33,3 %. 12 žáků jej vysvětlilo špatně, 28,6%, například: „*Dělat kraviny.*“ „*Chce se prát*“ „*Je to mlynář*“. Spojení „*Mít tlačenko*“ správně zodpovědělo 0 žáků, žáci toto spojení vůbec neznali. 37 žáků nechalo spojení bez vysvětlení. Špatně spojení vysvětlilo 5 žáků. Většina žáků si spojení spojila s pocitem hladu, například: „*Má hlad.*“ „*Mít jídlo.*“ „*Najíst se.*“ „*Mít kuřecí tlačenko.*“ „*Mít jídlo.*“ „*Mít zácpu.*“ „*Tlačit na něco.*“ „*Něco v sobě tlačit.*“ „*Má ve všem guláš*“. „*Zachovat si kamennou tvář*“ správně zodpovědělo 13 žáků, 30,9 %, například: „*Chovat se jakoby nic na problém.*“ „*Navenek je tvrdý, ale uvnitř cítá.*“ „*Nedávat najevo své pocity.*“ „*Neprojevovat emoce*“. 17 žáků spojení vysvětlilo špatně, 40,5 %, například: „*Zachovat si důstojnost.*“ „*Zachovat si svojí tvář.*“ „*Zachovat si krásnou tvář*“. Spojení nevysvětlilo 12 žáků, 28,6 %. „*Zchladit si na někom žáhu*“ správně vysvětlilo 21 žáků (celkově toto spojení žáci vysvětlili nejlépe ze všech), 50 %, například: „*Vylít si na někoho vztek.*“ „*Že někoho něco trápí a on si vylejvá zlost na někom jinym.*“ „*Vylít si na někom zlost*“. 16 žáků spojení nevysvětlilo vůbec, 38,1 % a 5 žáků vysvětlilo špatně, 11,9 %: „*Vyříkat si to.*“ „*Když mě pálí záha*“. „*Mít víc štěstí, než rozumu*“ správně vysvětlilo 17 žáků, 40,4 %, například: „*Něco se nám povede náhodou.*“ „*Když třeba mám psát čtvrtletku a jí neumím a najednou učitelka onemocní a pak mi doma řeknou: ty máš víc štěstí než rozumu.*“ „*Třeba že u hazardu se někomu něco povede a vůbec o tom nepřemýšlí.*“ „*Nepřemýšlí a přesto se mu všechno daří*“. 19 žáků spojení vysvětlilo špatně, 45 % například: „*Lucky.*“ „*Vyhrává až jednou umře.*“. 6 žáků spojení nevysvětlilo, 14,3 %. Celý úkol nesplnil bez chyby nikdo ze žáků. Celkově tedy můžeme říci, že na sedmou třídu reakce žáků je relativně dobrá.

3.2.5 Pátý úkol

V pátém úkolu žáci sami vypisovali spojení, která obsahují slovo *láska*. Spojení, která žáci napsali: „*láska je láska*“, „*láska jako trám*“, „*láska až za hrob*“, „*láska je jako závod, když pramení se srdce máš vyhráno*“, „*láska překoná všechno*“, „*láska je víc než si myslíš*“, „*láska je sladká*“, „*láska je jako vložka, když si myslíme že ji držíme pevně v dlani roztaje se*“, „*láska hory přenáší*“, „*opravdová láska se nedá koupit*“, „*láska prochází žaludkem*“. 1 žák napsal: „*Strč prst skrz krk*“. 23 žáků úkol nevyplnilo vůbec. Žáci sedmých tříd uvedli nejmenší počet spojení, která obsahovala slovo *láska*. 1 žák uvedl: „*nevím, nevzpomínám si*“ a 1 žák uvedl: „*žádný neznám*“.

3.2.6 Šestý úkol

V šestém úkolu žáci vypisovali pozdravy, které oni sami dnes mezi sebou v běžné komunikaci používají. Tyto pozdravy lze rozlišit na ty, které používají dívky, mezi nimi dominují například: „*ahoj, ahojky, čauky, čaues, čauky mňauky, ahoja*“. Mezi chlapci to jsou: „*ahoj, fik, čau, čus, CS*“. Jako nejčastější pozdrav žáci uvedli *čus*, uvedlo 36 žáků, na druhém místě je *čau*, uvedlo 34 žáků, po 28 žácích uvedlo *fik* a *ahoj*, 19 žáků uvedlo *nazdar*, 16 žáků *CS*, 11 žáků uvedli *tě péro* (v roce 1979 byl tento pozdrav chápán jako zastaralý). Mezi dalšími pozdravy žáci uvedli: „*čaues, choj, ahoja, čágo, pic, čik, tě pic, pod' si, pac, čauky, tě bůh, zdravim, pic vole, brý okr, čauky mňauky, čus more, zduř, jak je, čest*“. Z dotazníku je tedy patrné, že žáci užívají řadu různých pozdravů, mezi nové a neotřelé lze označit *CS*, a jednou se v dotazníku objevil pojem *facebook*, kdy dívka napsala, že pro facebookovou konverzaci používá: „*jak je*“.

3.2.7 Sedmý úkol

V sedmém úkolu měli žáci dle daných spojení charakterizovat člověka jedním slovem, můžeme říci, že daný úkol lze propojit či použít i ve slohu. „*Má pod čepicí*“ správně charakterizovalo 17 žáků, 40,4 %, například: „*mazaný, je chytřej, chytrý*“. 22 žáků neodpovědělo vůbec, 52,4 %. 3 žáci odpověděli chybně, 7,14 %: „*ustrášený, zklamáný, bohatý*“. „*Je bystrý jako liška*“ správně odpovědělo 26 žáků, například,

61,9%: „*chytrý, bystrý, mazaný*“. 13 žáků nevyplnili, 30,9 % a 3 žáci doplnili chybně, 7,14 %, například: „*má dobrý zrak*“. „Nechá na sobě dříví štípat“, správně odpovědělo 7 žáků, 16,6%, například: „*otloukánek, hodný, klidný*“. 14 žáků úkol nevyplnilo, 33,3%. 21 žáků odpovědělo chybně, 50 %, například: „*nerozhodí se, nedotknutelný, nenechá si nic líbit, nestará se o sebe, šikanuje, ustaraný, ustrašený*“. „Lže, až se mu od úst práší“ správně odpovědělo 30 žáků, 71,4 %, ve většině případů žáci odpověděli: „*lhář, lživý*“. 9 žáků úkol nezodpovědělo, 21,4 %. 3 žáci odpověděli chybně, 7,1 % například: „*nedůvěřivý*“. „Dlouhé vlasy krátký rozum“ správně zodpovědělo 11 žáků, 26,2 % například: „*hloupý, neinteligentní, blbej*“, ostatních 31 žáků nevyplnilo, 73,8 %. „Je to flegmatik“ správně zodpovědělo 0 žáků. Všichni žáci nechali toto pole nevyplněné. Vzhledem k věku respondentů, opět lze konstatovat, že úkol, který patřil k těm složitějším, dopadl relativně dobře.

3.2.8 Osmý úkol

V osmém úkolu měli žáci použít spojení ve větách tak, aby věty dávaly smysl. „Má své mouchy“ toto spojení bylo schopno použít ve větě 17 žáků, 40, 5 %, nejčastěji se vyskytovala věta: „*Každý člověk má své mouchy*.“, dále také „*Tenhle přístroj má své mouchy*“. 23 žáků větu nevytvořilo, 54,7 %. „Spadnout z měsíce“ spojení bylo schopno použít do věty 12 žáků, 28,5 %, například: „*si musel spadnout z měsíce ne?*“ „*Tahle vypadá, jako by spadla z měsíce, co myslíš?*“ „*Tváří se jako by právě spadl z měsíce*“. 30 žáků nechalo pole nevyplněné, 71,4 %. „Dát vale“ toto spojení bylo pro žáky nejsložitější, jen málo z nich mu rozumělo a byli schopni ho užít ve větě. Pouze 2 žáci vytvořili větu: „*Štvala mě tak sem jí už dal vale*“ „*Dej mu konečně vale*“. Ostatních 40 žáků nechalo pole nevyplněné. „Z bláta do louže“ správně do věty použili 5 žáků, 11,9 % například: „*Byl to člověk, který šel z bláta do louže*.“ „*To sis pomohl jdeš z bláta do louže*.“ „*Dneska dostal Pepík pětku a k tomu nemá úkol skáče z bláta do louže*.“ 37 žáků nechalo pole nevyplněné, 88,1 %. „Překročit meze“ do věty užilo 10 žáků, 23,8 %, například: „*Musel doplatit, protože překročil své meze*.“ „*Tím, že si mi dal facku si překročil všechny meze*.“ „*Už si překročil všechny možné meze*.“ 32 žáků nechalo pole nevyplněné, 76,2 %. U tohoto úkolu je zajímavé, že žáci nevytvářeli chybné odpovědi, pokud spojení neznali, nechali pole nevyplněné. Tento úkol měl poukázat na schopnost

žáka využívat vlastní fantazii. Některé věty byly až překvapivě zajímavé, žáci, kteří vytvořili tyto věty, měli celkově celý dotazník kvalitně zpracovaný.

3.2.9 Devátý úkol

V devátém úkolu měli žáci za úkol napsat podobná ustálená spojení k těm, jež byla zadána. S tímto úkolem měli žáci velké potíže, jen malému počtu se podařilo doplnit alespoň některá spojení. Podobné spojení ke všem daným výrazům se nepodařilo doplnit žádnému žákovi. Celkem byla zadána 4 spojení. Spojení „dát si dvacet“ dopadlo takto, správně odpovědělo 13 žáků, 31 %, 22 žáků nechalo úkol bez odpovědi, 52,4 % a 7 žáků frazém vysvětlilo 16,7 %. Správně odpovědi: „*dát si šlofika*“ „*dát si pětadvacet*“. U spojení „spí jako dudek“ odpovědělo správně 11 žáků, 26,2 %, 16 žáků nechalo bez odpovědi, 38,1 % a 15 žáků tento frazém vysvětlilo, 35,7 %. Správné odpovědi: „*spí jako zabitej*“ „*spí jako špalek*“. Spojení „všude dobře, doma nejlíp“, správně odpovědělo 17 žáků, 40,4 %, 14 žáků nechalo úkol nevyplněný, 33,3 % a 11 žáků buď frazém vysvětlilo, či uvedlo frazém, který nebyl podobný, 26,2 %. Správná doplnění: „*všude dobře v posteli nejlíp*“ „*domov sladký domov*“ „*Doma je doma*“. Chybná doplnění: „*Doma není dobře*“. Ke spojení „krade jako straka“, doplnilo správně 18 žáků 43 % žáků, 21 žáků úkol nevyplnilo, 50 %, 3 žáci spojení vysvětlili, 7 %. Správné odpovědi : „*to je ale čorba*“ „*kdo krade do pekla se hrabe*“ „*krade jako zloděj*“ „*krade jako cikán*“.

3.2.10 Desátý úkol

V tomto úkolu měli žáci vyslovit svůj názor na to, zda si myslí, že se v dnešní době používají frazeologismy a kde je slýchají. Pokud je slýchají, bylo vyžadováno, aby některá uvedli. Převážná část žáků uvedla, že se s frazeologismy již setkala, nejčastěji ve škole či doma. 32 žáků uvedlo odpověď ano, tedy, že se frazeologismy běžně vyskytují. Frazeologismy se kterými se žáci setkávají: „*Bez práce nejsou koláče!*“ „*Petra z metra.*“ „*Tichá voda břehy mele.*“ „*Všude dobře doma nejlíp.*“ „*Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.*“ „*Jaký pán, takový pes.*“ „*Nač stahovat kalhoty, když brod je ještě daleko.*“ „*Kdo krade, do pekla se hrabe.*“ „*Dobrá hospodyně, i pro pírků přes*

plot skočí.“ „*Darovanému koni na zuby nehleď.*“ „*Nikdy neříkej nikdy*“ „*Nezáleží na tom, jak vypadáš, ale co máš v srdci a jak uvažuješ*“ „*Nikdo není dokonalý*“ „*Na svatého Matěje sluníčko se usměje*“ „*Když ji miluješ, není co řešit*“ (na tomto ustáleném spojení je viditelné, že mládež ovlivňuje reklama, toto spojení se vyskytuje v reklamě na nápoj a je mezi mládeží hojně užívané, tomu napovídá výsledek uvedeného spojení, který se vyskytl u 7 žáků). „*Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne.*“ 1 žák uvedl: „*Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až ti zůstane v ruce.*“ „*Dočkej času, jako husa klasu*“. Žáci mají povědomí o frazémeh a množství, které uvedli, je překvapující, nutno podotknout, že řada frazeologismů se opakovala.

3.3 Výsledky v osmé třídě

V osmých třídách je celkem 55 žáků, dotazník zpracovalo a odevzdalo 50 žáků, z toho 28 chlapců a 22 dívek. Z odpovídajících pochází 2 z vesnice a 48 z města, ve kterém navštěvují danou základní školu. Věk dotazovaných je v rozmezí 13-14 let. Dotazník byl rozdán při hodině slohu, žáci měli 30-40 minut na vypracování. V této třídě se nachází 3 žáci, kteří se zúčastňují jazykových olympiád.

3.3.1 První úkol

Na první otázku v osmé třídě, co je frazém, správně odpovědělo 29 respondentů, 5 respondentů otázku nevyplnilo, vzhledem k jejich následujícím odpovědím, můžeme předpokládat, že alespoň u většiny z nich došlo k nepozornosti či nedbalosti. 13 žáků označilo frazém za slova, která stejně znějí, ale mají různý význam (B). 3 žáci označili frazém za slova opačného významu (A). To znamená, že správnou odpověď uvedlo 58 % a chybnou odpověď uvedlo 42 % žáků.

3.3.2 Druhý úkol

Doplňování názvů zvířat do ustálených spojení v osmé třídě dopadlo lépe, než v sedmé třídě. Zajímavé je, že ve spojení „*dělá kozla zahradníkem*“ velké množství

respondentů stejně jako ve třídách sedmých doplnilo „dělá *krtku* zahradníkem“, podnětem k tomuto doplnění zřejmě je, že zahrada u řady žáků asociuje krtka, nikoli kozla. Celý úkol doplnil správně 1 žák, 2 %. Doplnění samotných spojení dopadlo od nejlépe doplněných po ta pro žáky nejobtížnější takto: „*pes*, který štěká, nekouše“, toto ustálené spojení doplnili všichni žáci správně. „Kouká jako vyoraná *mys*“, úkol vyplnili všichni žáci, správně doplnilo 42 žáků, 84 %, chybnou odpověď uvedlo 8 respondentů, 16 %, například: „Kouká jako vyoraná *brázda*“ „kouká jako vyoraná *slepice*“ „kouká jako vyoraná *sova*“. „Darovanému *koni* na zuby nehled“, správně odpovědělo 39 žáků, 78 %, 3 žáci nechali pole nevyplněné, 6 % a 8 žáků uvedlo chybné doplnění, 16 %: „*zubaři/psovi/hned*“. „Dělá z *komára* velblouda“, správně doplnilo 36 žáků, 72 %, 4 žáci spojení nedoplnili vůbec, 8 % a 10 žáků doplnilo chybně, 20 % například: „dělá z *mouchy* velblouda“, takto odpověděli 4 žáci „dělá z *koně* velblouda“, takto odpověděli 2 žáci, další odpovědi, které se vyskytly „*ze sebe*“. „*Vlk* se nažral a *koza* zůstala celá“, správně odpovědělo 29 žáků, 58 %, bez odpovědi nechalo 8 žáků, 16 % a chybně doplnilo 13 žáků, 26 %: „*vlk/pes/lev* se nažral a *ovce/husa/karkulka/kočka/zebra* zůstala celá“, tato spojení žáci doplnili po jednom, odpovědi se neopakovaly. „Hřeje si na prsou *hada*“, správně doplnilo 22 respondentů, 44 %, 11 respondentů nevedlo žádnou odpověď, 22 % a 7 žáků uvedlo chybnou odpověď, 14 % žádná odpověď se neopakovala, například: „hřeje si na prsou *husu/lásku/morče/kočku/plejtváka/psa*“. „Kovářova *kobyła* chodí bosa“, správně odpovědělo 17 respondentů, 34 %, 12 respondentů úkol nevyplnilo, 24 % a 21 uvedlo nesprávnou odpověď, 42 % například: „kovářova *husa* chodí bosa“ takto doplnili 4 žáci, „kovářova *koza* chodí bosa“ takto doplnili 4 žáci, „kovářova *dcera* chodí bosa“ takto odpověděli 2 žáci a po jednom se vyskytlo doplnění „*kočka/ kachna*“. „*Vlk* v rouše beránčím“, správně zodpovědělo 16 žáků, 32 %, bez odpovědi nechalo 19 žáků, 38 % a 15 žáků odpovědělo chybně, 30 % žádná odpověď se neopakovala, například: „*ovce/orel/beran/spí* v rouše beránčím“. „Dělá *kozla* zahradníkem“, správně zodpovědělo 14 žáků, 28 %, 17 žáků úkol nevyplnilo, 34 % a 19 uvedlo chybnou odpověď, 38 %, 15 žáků uvedlo: „dělá *krtku* zahradníkem“, po jednom bylo uvedeno: „dělá *králíka/psa* zahradníkem“.

3.3.3 Třetí úkol

Třetí úkol, tedy spojování frazémů k sobě tak, aby bylo spojení správné, dopadl stejně jako ve třídách sedmých, tedy nejlépe z celého dotazníku. Lze říci, že je to proto, že vybrané frazémy jsou známé, užívané a v mnohých případech se jednotlivé části spolu rýmuji, žáci tedy neměli problém daná ustálená spojení k sobě přiřadit. Správně k sobě přiřadila většina dotazovaných, tedy 48 žáků, 96 %. 2 žáci spojení utvořila nesprávně, 4 %. V prvním případě žák spojil: „i mistr tesař-růže přináší“ a „trpělivost-se někdy utne“. V druhém případě dotazovaný odpovídal takto: „dlouhé vlasy- růže přináší“ „jak si kdo ustele- se někdy utne“ „i mistr tesař- krátký rozum“ „jaký pán- tak si i lehne“ „trpělivost- takový krám“. Opět je možné předpokládat, že žáci se plně nesoustředili, či plně neporozuměli danému zadání.

3.3.4 Čtvrtý úkol

Při vysvětlování frazeologismů, stejně jako ve třídách sedmých, byl větší problém, nežli v úkolu předcházejícím. 11 žáků vyplnilo celé cvičení špatně, 1 žák vyplnil celé cvičení správně, 13 žáků vysvětlilo jeden frazém správně, 9 žáků vysvětlilo 2 frazémy správně, 9 žáků vysvětlilo 3 frazémy správně a 8 žáků vysvětlilo 4 frazémy správně, celkový počet frazémů je 6. Správně odpovědělo 6 % žáků, zbývajících 94 % uvedlo alespoň 1 chybnou odpověď. Nejtěžším spojením pro žáky bylo „mít tlačenu“, stejně jako ve třídách sedmých neporozuměla většina, pouze jeden žák, který měl téměř celý dotazník správně, spojení vysvětlil.

„Má šestý smysl“, správně odpovědělo 24 žáků, 48 %, 11 nechalo pole bez odpovědi, 22 % a 15 žáků vysvětlilo spojení špatně, 30 %. Pro názornost správná vysvětlení: „Mít předtuch (tušení).“ „Je vnímavý.“ „Vycítí něco co ostatní ne.“ Špatná vysvětlení: „Je chytřej.“ „Slyší věci, které slyšet nemá.“ „Má na něco nadání, třeba umí vařit.“ „Bojovat proti větrným mlýnům“, správně vysvětlilo 39 žáků, 78 %, nevysvětlili 4 žáci, 8 % a 7 žáků vysvětlilo chybně, 14 %. Správná vysvětlení, například: „Nesmyslný boj.“ „Bojovat proti vichřici.“ „Bojovat proti něčemu co nejde vyhrát.“ „Bojuje s nějakým problémem, který se tím stejně nevyřeší.“ „Nemít šanci vyhrát.“ (toto spojení nebylo pro žáky obtížné, jelikož v literatuře současně probírali Dona

Quijota de la Mancha). Chybná vysvětlení, například: „*Boj sám se sebou.*“ „*Bojovat proti sobě, hledat jaký jsem.*“ „*Že se ničeho nebojí.*“ „*Mít tlačenu*“, správně vysvětlil jen jeden žák a to takto: „*Být zvýhodněn před ostatními.*“ 21 žáků pole nevyplnilo, 42 % a 28 žáků vysvětlilo spojení chybně, 56 %, stejně jako ve třídách sedmých si toto spojení žáci spojili s pocitem hladu, či jídlem. Například: „*Na talíři.*“ „*tlačit se v davu.*“ „*být ve spěchu.*“ „*Mít co jíst.*“ „*Střádá v sobě cit a stres.*“ „*Mít zabíječku prasete.*“ „*Zachovat si kamennou tvář*“, správně vysvětlilo 18 žáků, 36 %, 8 žáků nechalo pole nevyplněné, 16 % a 24 žáků vysvětlilo chybně, 48 %. Správná vysvětlení, například: „*Neprojevovat emoce.*“ „*Nedat najevo své city*“ „*I ve strachu nedat najevo strach.*“ „*Nedat na sobě nic znát.*“ Chybné odpovědi: „*Krásná tvář.*“ „*Být nestranný, spravedlivý.*“ „*Být upjatý.*“ „*Zachovat si chladnou hlavu.*“ „*Zchladit si na někom žáhu*“, správně odpovědělo 21 žáků, 42 % pole bez odpovědi nechalo 16 žáků, 32 % a chybně vysvětlilo 13 žáků, 26 %. Správná vysvětlení, například: „*Na někoho se budem zlobit, aby nám to udělalo dobře.*“ „*Vylít si na někom zlost.*“ „*Vynadat někomu.*“ „*Být našťvaný a na někom se zchladit.*“ „*Vybít se na někom.*“ „*Když jsem našťvaná, tak na někoho křičím aby se mi ulevilo.*“ Chybná vysvětlení: „*Že se na někom uklidniš, vypoovídáš se.*“ „*Dám mu lék jako v reklamě.*“ „*Dám někomu napít.*“ „*Dobře si s někým popovídat.*“ „*Mít víc štěstí, než rozumu*“, správně odpovědělo 16 žáků, 32 %, pole nevyplnilo 13 žáků, 26 % a nesprávně vysvětlilo 21 žáků, 42 %. Správná vysvětlení: „*Všechno mu vychází, aniž by věděl jak to udělal.*“ „*Že se nám něco povedlo, aniž bysme nad tím dopředu přemýšleli.*“ Chybná vysvětlení: „*Člověk, který má hrozně moc štěstí.*“ „*Neučí se na test a spoléhá, že to nějak dopadne.*“ „*Nemá rozum, má štěstí.*“ Můžeme říci, že tento úkol patří k těm náročnějším.

3.3.5 Pátý úkol

Co největší počet pořekadel, přísloví, frází aj., ve kterých se vyskytuje slovo láska. 13 žáků tento úkol nesplnilo. Nejčastěji uváděnými frazeologismy bylo: „*Láska hory přenáší.*“ „*Láska je láska.*“ „*Láska jako trám.*“ „*Láska na první pohled.*“ „*Platonická láska.*“ (Zde žáci uvedli, to je třeba láska k Martinu Harichovi, One Direction, opět se tedy projevilo propojení s běžným životem dětí). „*Stará láska nerezaví.*“ Jako další frazeologismy, které se v dotazníku vyskytly, uvedme: „*Kdo*

jinému lásku kopá, sám do ní padá.“ (Chybné znění, správné znění: „Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.“) „*Láska je osud, ale také krása.*“ „*Láska jak řemen.*“ „*Láska až za hrob.*“ „*Jepičí láska.*“ Stejně jako v sedmé třídě se i zde objevil tento frazém „*Láska je jako vločka, když si myslíš, že ji pevně držíš, roztaje se.*“ „*Láska je někdy silnější, než rozum.*“ „*Láska je slepá.*“ „*Láska vráska.*“ „*Láska kráska.*“ „*Láska dělá divy.*“ „*Neštěstí ve hře, štěstí v lásce.*“ „*Láska nezná mezí.*“ „*Láska nezná hranic.*“ V osmých třídách žáci vymysleli větší počet frazeologismů než ve třídách sedmých. Zazněly zde i neotřelé výrazy jako například „jepičí láska“ či „láska dělá divy“.

3.3.6 Šestý úkol

Moderní pozdravy, které se vyskytují ve slovníku dnešní mládeže. Některé pozdravy se se sedmými třídami ztotožňovaly, přibyly však i nové pozdravy. Mezi nejfrekventovanější patří stejně jako v sedmé třídě: „*ahoj, čus, čau*“. „*Čau*“ uvedlo 33 žáků, „*čus*“ 16 žáků, *ahoj* 27 žáků. Větší počet zastoupení, zde našel pozdrav „*nazdar*“ s 15 odpověďmi a „*čauky*“ s 10. Také zde se vyskytl pozdrav, který, jak již bylo řečeno výše, byl v roce 1979 považován za zastaralý, „*tě péro*“. Mezi dalšími častějšími pozdravy žáci uvedli: „*ahojky, zdar, tě pic, pic, dobrý den, nashledanou, jak je, fik, CS, čus more, pic vole, čest*“. Na rozdíl od sedmých tříd, žáci uvedli: „*páčko, pa, fik mik, čus bus autobus, guten tag, hello, fikins, servus kámo, srdcem lvím letem sokolím, jop*“. Zda tyto pozdravy, které nemají tak hojné zastoupení, se přesunou z periferie do centra slovní zásoby, se ukáže až časem. Pro tento výzkum je tedy podstatné, že mládež používá velké množství pozdravů, které však nemusejí být všem známé, je tedy možné je považovat za slang, jsou to pozdravy jako: „*CS, jop, fikins, fik mik, srdcem lvím letem sokolím*“.

3.3.7 Sedmý úkol

V tomto úkolu žáci charakterizovali člověka dle ustálených spojení jedním slovem. U řady žáků došlo k tomu, že nebyli schopni charakteristiky jedním slovem, například: „*Lže, až se mu od úst práší*“ → „*Pořád jenom lže a tak neříká pravdu.*“ „*Dlouhé vlasy, krátký rozum.*“ → „*Jako že se zajímá o to, jak vypadá, ale ne o to, co*

má v hlavě. „Je bystrý jako liška.“ → „*Jako že na všechno hned přijde*“. 5 žáků úkol nesplnilo vůbec, 10 %, bylo to buď z důvodu nevyplnění, to mohlo být z nedostatku času, neznalosti či nepozornosti, či žáci neodpovídali jedním slovem, jak bylo požadováno v zadání. 12 žáků mělo správně pouze jedno spojení, 24 %, 10 žáků mělo správně charakterizováno 2 spojení, 20 %, 13 žáků správně charakterizovalo 3 spojení, 26 %, 6 žáků mělo správně charakterizované 4 spojení, 12 % a 4 žáci měli správně charakterizováno 5 spojení, 8 %. Frazémů bylo celkem 6 a žádný žák neměl úkol vypracován celý správně.

„Má pod čepicí“, správně charakterizovalo 25 žáků, 50 %, 8 nechalo pole nevyplněné, 16 % a 17 napsalo nevhodnou charakteristiku, 34 %. Správné odpovědi, například: „*inteligentní, chytrý*“, špatné odpovědi: „*parukář, vlasy, mozek, špinavý, ustrašený*“. „Je bystrý jako liška“, správně charakterizovalo 31 žáků, 62 %, 9 nevyplnilo, 18 % a 10 uvedlo chybnou charakteristiku, 20 %. Ve správných odpovědích se odpovědi téměř shodovaly, a to jak mezi žáky osmých tříd, tak mezi žáky sedmých a osmých tříd: „*chytrý, bystrý, všímavý*“, chybné odpovědi: „*všeho si všimne, umíněný, směšnej*“. „Nechá na sobě dříví štípat“ s tímto frazémem měli žáci největší problém, jen 4 žáci byli schopni charakterizovat člověka dle daného spojení, 8 %, většina mu nerozuměla, spojení spojovala se špinou a pracovitostí. Správná odpověď: „*hodný, otloukánek*“. 13 žáků nevedlo žádnou charakteristiku, 26 % a 33 žáků mělo chybnou odpověď, 66 %, například: „*je mu vše jedno, hloupej, pilný, pracovitý, hodně vydrží, je špinavej*“. „Lže, až se mu od úst práší“, správně odpovědělo 30 žáků, 60 % 8 žáků neodpovědělo, 16 % a 12 žáků odpovědělo chybně, 24 %. Správnou charakteristikou, nejčastěji bylo: „*lhář*“, dále se vyskytlo „*lhavý, ulhavý, nepravdomluvný*“. U nesprávných odpovědí, žáci neodpověděli dle požadavků v zadání, žáci necharakterizovali člověka jedním slovem, ale vysvětlením, např.: „*Je to člověk, který pořád jenom lže (neříká pravdu)*“. „Dlouhé vlasy krátký rozum“, správně odpovědělo 27 žáků, 54 % neodpověděli 4 žáci, 8 % a 19 uvedlo chybnou odpověď, 38 %. V chybných odpovědích si žáci tento výraz mylně spojovali s krásou. Jako nejčastější odpověď žáci uvedli slovo: „*hlupák*“, mezi dalšími odpověďmi se vyskytlo: „*hloupý, nepřemýšlivý, blbec, nerozumný*“. V chybných odpovědích se vyskytly tyto charakteristiky: „*krásný, blondýnky, namyšlený*“. Jeden žák uvedl: „*Luboš*“. Žák, který ve druhém cvičení k sobě

spojil „dlouhé vlasy- růže přináší“, takto spojení doplnil i zde. „Je to flegmatik“, stejně jako ve třídách sedmých, i s tímto spojením měli žáci největší problém, správně doplnilo pouze 6 žáků, 12 %, 23 nevyplnilo vůbec, 46 % a 21 vyplnilo chybně, 42 %. Ve správných odpovědích se vyskytla tato slova: „*pohodář, lhostejný*“. Mezi mylnými odpověďmi: „*rozmanitý, nespolečenský, zapomnětlivý, skeptický*“.

3.3.8 Osmý úkol

U osmého úkolu žáci užívali frazémy ve větách tak, aby dávaly smysl. Tento úkol dopadl lépe než v předchozích dvou třídách. Největší problém opět tvořil frazém „Dát vale“ jen malé množství žáků jej znalo a dokázalo použít ve větách tak, aby dávala smysl. „Má své mouchy“, 26 žáků užilo správně, 52 %, 7 žáků větu neuvedlo, 14 % a 17 žáků uvedlo větu, která nenesla ten význam, který byl požadován, 34 %. Pro ilustraci uvedme několik vět, které byly správně: „*Každý člověk má své mouchy*“ (tato věta se u žáků vyskytovala nejčastěji). „*I nejlepší věci mají své mouchy.*“ „*Ten program není ještě hotový, má své mouchy.*“ „*I ten nejlepší mobil má svoje mouchy.*“ „*Všechno má svoje mouchy.*“ „*Má své mouchy, které ho dělají špatným.*“ „*Má své mouchy, přesto jí miluju.*“ Chybná užití: „*Každý má nějaké chyby.*“ „*Je velmi -vyčurany-.*“ S nadsázkou lze chápat větu: „*Má své mouchy na mucholapce.*“ „Spadnout z měsíce“, ve větě správně použilo 22 žáků, 44 %, 11 žáků větu neuvedlo, 22 % a 17 žáků uvedlo chybnou větu, 34 %. Správně vytvořené věty: „*Chová se, jako když spadl z měsíce.*“ „*Neví o co jde, asi spadl z měsíce.*“ „*Ten nověj kluk, co k nám přišel se chová jako by spadnul z měsíce.*“ „*Takové nápady, nespádl jsi z měsíce?*“ Příklady vět, kde nebyly dané frazémy užity správně: „*Spadnul z Marsu.*“ „*Spadnout z měsíce a vrátit se na zem.*“ „*To nejde, měsíc má taky svojí gravitaci.*“ „Dát vale“, správně uvedli 2 žáci, 4 %, 8 žáků spojení užilo chybně, 16 % a 40 žáků odpověď proškrtlo, 80 %. Správné odpovědi: „*Mám největší chuť dát tomuhle testu vale!*“ „*Tak ty mi dáváš vale?*“ Chybné věty: „*Dám poslední vale.*“ „*Musím si dát vale.*“ „*Dát nějaké peníze.*“ „*Myslím, že to je něco jako když někomu mám pučit peníze.*“ „Z bláta do louže“, správně odpovědělo 11 žáků, 22 % 13 žáků neuvedlo žádnou odpověď, 26 % a 26 žáků uvedlo chybnou odpověď, 42 %. Pro ilustraci správné odpovědi: „*Pomohli jsme si asi jako z bláta do louže.*“ „*No jo, jít ze základky na střední, to je jako jít z bláta do louže.*“ „*To jsem si*

opravdu pomohl, jak kdybych šel z bláta do louže.“ Chybné odpovědi: „*Kdybych nedopsal tenhle test, bylo by to jako z bláta do louže.*“ „*Z bláta do louže jde ten, kdo chce mít čistý boty.*“ „Překročit meze“, 23 žáků uvedlo správné odpovědi, 46 %, 11 žáků nevedlo žádnou odpověď, 22 % a 16 žáků uvedlo větu, kde nebyl frazém užít ve svém správném významu, 32 %. Správné odpovědi: *To jsem od něj nečekal, tím překročil všechny meze.*“ „*Ted' jsem opravdu naštvaný, překročil mé meze.*“ „*Ted' už překročil meze!*“ „*On už mé meze překročil!*“ „*Zdá se mi, že to překračuje své meze.*“ Chybné odpovědi: „*Překročím meze jedním krokem.*“ „*Je tak chytrý, že může překročit třídu.*“ „*Překročím hranice zákona.*“ Oproti sedmým třídám žáci vytvářeli i chybné odpovědi, měli tedy mylnou představu o tom, co daný frazém znamená. Přesto některé věty byly zajímavé a byly rozvitější, než tomu bylo u žáků sedmých tříd.

3.3.9 Devátý úkol

Zde měli žáci za úkol přijít na další frazémy, které mají podobný význam. Frazémy byly celkem 4. 12 žáků napsalo další ustálená spojení ke všem 4 frazémům, 24 %. 11 žáků vytvořilo frazémy ke dvěma z uvedených, 22 %. 11 žáků uvedlo spojení k jednomu danému frazému, 22 % a 16 žáků nechalo tento úkol nevyplněný, 32 %. Lze předpokládat, že k tomu došlo z časových důvodů, nebo žáky nic nenapadlo, nutno dodat, že tento úkol patřil k těm složitějším a žákům činilo potíže přijít na další frazémy. „Dát si dvacet“, 17 žáků uvedlo jiné spojení 34 %, 31 žáků nevyplnilo, 62 % a 2 žáci vysvětlili, 4 %. K tomuto spojení žáci vymysleli: „*dát si šlofika*“ „*odfrknout si*“ „*jít na kutě*“ „*dát si pauzu*“. Ostatní žáci, kteří odpověděli špatně, frazém vysvětlili, nedošlo tedy ke splnění daného úkolu. „Spí jako dudek“, 21 žáků uvedlo správné odpovědi, 42 % 8 žáků uvedlo chybnou odpověď (opět žáci vysvětlili, co daný frazém znamená), 16 % a 21 žáků úkol nevyplnilo, 42 %. Správné odpovědi: „*spí jako lední medvěd*“ „*spí jako miminko*“ „*spí, jako kdyby ho do vody hodili*“ „*spí jako pařez*“ „*spí jako zabitej*“ „*spí jako zařezanej*“ „*spí jako špalek*“ „*chrápe, jako když řeže pilou*“. „Všude dobře, doma nejlíp“, jiná spojení uvedlo 13 žáků, 26 % 22 žáků nevyplnilo, 44 % a 15 žáků opět frazém vysvětlilo, 30 %. Jiné frazémy: „*můj dům, můj hrad*“ „*domov, sladký domov*“ „*domove líbezný*“ „*tady je dobře, ale doma líp*“. „Krade jako straka“. Na jiný frazém přišlo 17 žáků, 34 %, 19 žáků další frazém nevymyslelo, 38 % a 14 žáků

opět vysvětlilo, nikoli vymyslelo další frazém, 28 %. Další frazémy, které žáci vymysleli: „*krade jako zloděj*“ „*ukradne všechno, co vidí*“ „*krade jako loupežník*“, „*Kdo krade, do pekla se hrabe*“ „*Krade jako cikán*“.

3.3.10 Desátý úkol

Tento úkol, který byl zcela individuální, měl jako v ostatních třídách zjistit, názor žáků na užívání frazeologismů. Také v osmých třídách řada žáků uvedla odpověď ano. Tuto odpověď uvedlo 33 žáků. 6 žáků uvedlo odpověď ne, tudíž můžeme předpokládat, že žádné frazémy neznají a ani je jejich okolí neužívá, nebo také lze předpokládat, že neměli chuť daný úkol vypracovat. 5 žáků k tomuto úkolu nevedlo žádný frazém, předpokládáme, vzhledem k jejich předcházejícímu výkonu, že úkol splnit nestihli. 6 žáků nevedlo odpověď na otázku, zda se setkávají s frazémy ve svém okolí, přesto frazémy uvedli, z toho lze usuzovat, že odpověď zapoměli vyplnit. Na otázku, kde se s frazeologismy stýkají, se vyskytly odpovědi: „*No nejvíc se s nima setkávám asi doma.*“ „*Někdy třeba použiju přísloví i na facebooku.*“ Frazémy se kterými se žáci setkali: „*Nechval dne před večerem.*“ „*Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.*“ „*Čekání se někdy nevyplácí.*“ „*Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.*“ „*Boží mlýny melou pomalu, ale jistě.*“ „*Lže, jako když tiskne.*“ „*To, že pracují ostatní, neznamená, že ty musíš taky.*“ „*S tebou to jde z kopce.*“ „*Lehce nabyl, lehce pozbyl.*“ „*Únor bílý, pole sílí.*“ „*Pes, který štěká, nekouše.*“ „*Život je boj.*“ „*Chodí jak kačer.*“ „*Opravdového přítele poznáš, až když ti je nejhůř.*“ „*Jaký si to uděláš, takový to máš.*“ „*Kdybys měl mozek z čokolády, zaplnil by sotva jednu lentilku.*“ „*Kdo pozdě chodí, sám sobě škodí.*“ „*Kdo se bojí, nesmí do lesa.*“ „*Bez práce nejsou koláče.*“ „*Oko za oko, zub za zub.*“ „*Škola je základ života.*“ „*Tímhle si nevyděláš ani na slanou vodu.*“ „*Stará láska nerezaví.*“ „*Zadarmo ani kuře nehrabe.*“ „*Rudej jako rak.*“ „*Je to holka jako lusk.*“ „*Všude dobře, na facebooku nejlíp.*“ „*Kdo lže, krade, do pekla se hrabe.*“ „*Jdi si za svým snem.*“ „*S úsměvem jde všechno líp.*“ „*Všechno jde, když se chce.*“ „*Dvakrát měř, jednou řež.*“ „*Na každého jednou dojde.*“ „*Nechval dne před večerem.*“ „*Nestahuj kalhoty, když brod je ještě daleko.*“ „*Láska je láska.*“ „*Neříkej hop, dokud nepřeskočíš.*“ „*Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.*“ „*Na každou svini jednou dojde.*“ „*Kouká jako tele na nový vrata.*“ „*Škola života*“ „*Big brother tě vidí.*“

„Čumíš jako bacil do lékárny.“ „Kuj železo, dokud je žhavý.“ „ Kolik jazyků umíš, tolikrát jsi člověkem.“ „Jaký pán takový pes.“ „Pes, nejlepší přítel člověka.“ „Nikdy neříkej nikdy.“ Žáci uvedli známá přísloví, frazémy, pranostiky apod., některé se shodovaly s těmi, které uvedli žáci sedmých tříd. Můžeme říci, že žáci osmých tříd si v krátkém čase vzpomněli na velký počet spojení. Mezi aktualizované spojení lze zařadit spojení: „Proč, proč, proč- protože.“ Toto spojení se vyskytlo u 3 žáků, klasické spojení je: „Proč, proč, proč- pro slepičí kvoč.“ Jako spojení, které je ovlivněno médii lze považovat spojení: „Big brother tě vidí.“ Žáci osmých tříd uvedli až překvapující množství spojení, počet uvedených byl nejpočetnější ze všech třech ročníků.

3.4 Výsledky v Devátých třídách

V devátých třídách je celkem 56 žáků, dotazník zpracovalo 49 žáků, z toho 28 chlapců a 21 dívek ve věku od 14 do 15 let. 10 žáků bydlí na vesnici. Tyto 2 deváté třídy mají jiného vyučujícího na český jazyk než 4 předcházející třídy. Dotazník byl opět rozdán při hodině slohu, jelikož paní učitelce se některé úkoly hodily k probírané látce, tedy k charakteristice. Časový limit byl opět 30-40 minut dle potřeby. 2 žáci navštěvují jazykové olympiády. Můžeme podotknout, že tato paní učitelka má obdobný styl výuky jako druhá paní učitelka. I tato vyučující se v žácích snaží podněcovat tvůrčí činnost, která vede k rozvoji samostatnosti a fantazie.

3.4.1 První úkol

První úkol, vysvětlení, co je frazém, dopadl takto, 32 žáků zaškrtnulo správnou variantu, tedy C, to je 65,3 %. 7 žáků uvedlo variantu A, slova opačného významu, 14,3 %. 6 žáků uvedlo B, slova, která stejně znějí, ale mají různý význam, 12,2 %. 4 žáci úkol nevyplnili, 8,2 %. V celku tedy uvedlo chybnou odpověď 34,7 %.

3.4.2 Druhý úkol

Tento úkol dopadl v devátých třídách velmi dobře. Nikdo ze žáků nenechal úkol nedoplněný. 2 žáci doplnili úkol celý. Nejjednodušší pro žáky bylo spojení

„darovanému *koni* na zuby nehled“, správně doplnilo 48 žáků, 98 %, 1 žák doplnil: „darovanému *psovi* na zuby nehled“. „*Pes*, který štěká, nekouše“, druhé spojení, které mělo vysoký počet správných odpovědí, správně doplnilo 47 žáků, 96 %, 1 žák doplnil: „*lachtan*, který štěká, nekouše“ a 1 žák nevedl žádné doplnění. „Kouká jako vyoraná *mys*“, správně uvedlo 44 žáků, 90 %, 3 žáci uvedli: „kouká jako vyoraná *krysa*“, 1 žák doplnil *vrána* a 1 žák nedoplnil, chybně odpovědělo 10,2 %. „Dělá z *komára* velblouda“, 36 žáků uvedlo správně, 73,4 %, 8 žáků doplnilo: „dělá z *koně* velblouda“, 2 žáci uvedli: „dělá z *mouchy* velblouda“ a 1 žák uvedl *pižmoně*. 2 žáci nechali pole nevyplněné, chybně odpovědělo 26,5 %. „Hřeje si na prsou *hada*“, správně doplnilo 32 žáků, 65,3 %, po jednom se objevila doplnění *bakterie*, *ovci*. 15 žáků nevedlo žádné doplnění, chybně odpovědělo 36,7 %. „*Vlk* se nažral a *koza* zůstala celá“, správně doplnilo 29 žáků, 59,2 %. 2 žáci doplnili: „*krocán* se nažral a *husa* zůstala celá“, po jednom se vyskytla doplnění *lachtan- pižmoň*, *vlk- kráva*. 16 žáků nevedlo žádnou odpověď, chybnou odpověď uvedlo 41 %. „*Kovářova kobyly* chodí bosa“, správně odpovědělo 20 respondentů, 41 %, 11 žáků uvedlo: „*kovářova husa* chodí bosa“, 6 žáků uvedlo: „*kovářova koza* chodí bosa“, 3 žáci uvedli: „*kovářova dcera* chodí bosa“. 9 žáků nevedlo žádnou odpověď, chybnou odpověď uvedlo 59,1 %. „Dělá *kozla* zahradníkem“, správně odpovědělo 19 žáků, 38,8 %. Opět jako v ostatních třídách v chybných odpovědích žáci nejčastěji doplnili: „dělá *krtku* zahradníkem“, takto odpovědělo 16 žáků, po jednom se objevila doplnění *mistra*, *brouka*. 12 žáků spojení nedoplnilo, chybnou odpověď uvedlo 61,2 %. Jako nejtěžší i v 9. třídách se jeví spojení „*vlk* v rouše beránčím“, správně doplnilo 5 žáků, 10,2 %, 5 žáků doplnilo: „*beran* v rouše beránčím“ a 3 žáci doplnili: „*ovce* v rouše beránčím. 35 žáků spojení nedoplnilo, chybně odpovědělo 89,8 %.

3.4.3 Třetí úkol

V devátých třídách, stejně jako v předchozích, dopadl třetí úkol z celého dotazníku nejlépe. 46 žáků spojilo celý úkol bez jediné chyby, 94 %, 3 žáci uvedla chybná spojení. Chybná spojení: „I mistr tesař → růže přináší.“ „Trpělivost → se někdy utne.“ Takovéto spojení se vyskytlo také u jednoho žáka osmé třídy. Mezi dalšími chybnými spojeními se vyskytlo. Toto bylo jediné chybné spojení, další dva žáci,

nevyplnili cvičení celé. Můžeme předpokládat, že žáci tato dvě spojení neznali, přesto se je pokusili spojit na základě logického uvážení. Zajímavé je, že toto nesprávné spojení uvedli také žáci osmých tříd.

3.4.4 Čtvrtý úkol

Ve čtvrtém úkolu žáci vysvětlovali, co znamenají dané frazeologismy. Tím, že žáci dokázali frazeologismy vysvětlit, dokázali, že jim rozumí. Nikdo ze žáků neuvedl vysvětlení ke všem frazémům. Jako v předchozích třídách i zde byl největší problém s frazémem „Mít tlačenu“, v osmých třídách vysvětlil jeden žák, ve třídách devátých neznal toto spojení nikdo. 16 žáků mělo 0 správných odpovědí. 9 žáků mělo po 1 správné odpovědi, 18,4 %, 10 žáků mělo po 2 správných odpovědích, 20,4 %, 6 žáků mělo po 3 správných odpovědích, 12,2 %, 5 žáků mělo po 4 správných odpovědích, 10,2 % a 3 žáci měli po 5 správných odpovědích, 6,1 %.

„Má šestý smysl“, 9 žáků odpovědělo správně, 18,4 %, 12 žáků neuvedlo žádnou odpověď, 24,5 % a 28 žáků uvedlo chybné vysvětlení, 57,1 %. Správná vysvětlení, například: „*Ví, že se něco špatného/dobrého stane.*“ „*To znamená, že už někdo dopředu cítí, že se něco stane.*“ „*Má smysl předpovídat.*“ Chybné odpovědi, například: „*Je chytrý.*“ „*Je bystrý.*“ „*Ví.*“ „*Podle mě to je, že někdo umí něco, co nikdo jiný neumí, třeba pěkně zpívat.*“ „*Je něco víc, než ostatní.*“ „*Bojovat proti větrným mlýnům*“, správně vysvětlilo 16 žáků, 32,7 %, 24 žáků nechalo bez vysvětlení, 49 % a 9 žáků uvedlo vysvětlení chybné, 18,4 %. Pro názornost uvedme některá správná vysvětlení: „*Marný boj.*“ „*Nesmyslný boj.*“ „*Nedá se proti nim vyhrát, nemožné vítězství.*“ „*Bojovat, když nemá šanci vyhrát.*“ „*Bojovat proti něčemu co nejde.*“ Chybná vysvětlení: „*Bojovat proti těžkému soupeři.*“ „*Bojovat proti něčemu těžkému.*“ „*Bránit se proti určité osobě.*“ „*Mít tlačenu*“, toto spojení nevysvětlil žádný žák, nikdo jej neznal. 33 žáků neuvedlo žádnou odpověď, 67,3 % a 16 žáků uvedlo odpověď chybnou, 32,7 %, opět byl tento pojem spojován s jídlem, nebo s pocitem hladu. Chybné odpovědi, například: „*Mít se dobře.*“ „*Že máš v lednici jídlo.*“ „*Být bohatý.*“ „*Mít průjem.*“ „*Mít hlad.*“ „*Něco tlačit.*“ „*Zachovat si kamennou tvář*“, 12 žáků uvedlo správné vysvětlení, 24,5 % 16 žáků neuvedlo žádné vysvětlení, 32,7 % a 21 žáků uvedlo

chybné vysvětlení, 42,9 %. Správná vysvětlení: „*Neprojevovat city.*“ „*Neprojevovat emoce.*“ „*Nedávat na sobě poznat, že nám něco je.*“ Chybné odpovědi: „*Že si zachovám chladnou hlavu.*“ „*Chová se ke všem odměřeně.*“ „*Být spravedlivý a nenechat se ovlivnit jinými názory.*“ „*Zchladit si na někom žáhu*“, Správně odpovědělo 21 žáků, 42,9 %, 22 žáků nevedlo žádné vysvětlení, 44,9 % a 6 žáků uvedlo chybné vysvětlení, 12,2 %. Správná vysvětlení: „*Vylít si na někom svůj vztek.*“ „*Vylít si na někoho zlost.*“ „*Vyřvat se na někoho.*“ „*Seš naštvanej a tak si to vybějíš na ostatních.*“ Chybné odpovědi: „*Ulevit si.*“ „*Někoho okřiknout.*“ „*Vybouřit se.*“ „*Využít někoho.*“ „*Mít víc štěstí, než rozumu*“, 12 žáků uvedlo správné vysvětlení, 24,5 %, 23 žáků nevedlo žádnou odpověď, 47 % a 14 žáků uvedlo chybné vysvětlení, 28,6 %. Správné odpovědi: „*Že něco cenného riskuje a povede se mu to.*“ „*Mít kliku v nebezpečí.*“ „*Něco se povedlo, i když k tomu nebyly předpoklady.*“ „*Být klikař.*“ Chybná vysvětlení: „*Jako že má štěstí.*“ „*Prostě štěstí.*“ Někteří žáci uvedli, že samo spojení mluví samo za sebe a nepotřebuje žádné další vysvětlení. Můžeme říci, že tento úkol dopadl obdobně jako v předchozích třídách, řada žáků měla problémy uvést vysvětlení, některé frazémy neznali vůbec. U frazémů, které žákům nebyly známé, se žáci snažili vysvětlení vymyslet dle vlastních asociací. Někteří žáci, ač si to neuvědomovali, užili frazémy při vysvětlování, například „*být klikař*“. V celku můžeme říci, že tento úkol, který patřil k těm složitějším, doplnili relativně dobře.

3.4.5 Pátý úkol

V devátých třídách se objevilo méně spojení, které obsahovaly slovo láska. Žáci osmých tříd uvedli více spojení. Ve třídách devátých se vyskytla tato spojení: „*Láska hory přenáší.*“ „*Přátelství může skončit láskou, ale láska nikdy nemůže skončit přátelstvím.*“ „*Láska je jako mocná čarodějka, nikdy nevíš co udělá.*“ „*(jméno) + (jméno) = láska.*“ „*Láska jako trám.*“ „*Láska je hnutí, co nutí dva blázny do bláznovství.*“ „*Láska je jako měsíc, když doroste, zmenšuje se.*“ „*Láska až za hrob.*“ „*Láska je víc, než peníze.*“ „*Láska vydrží věčně, majetek můžeme ztratit v okamžiku.*“ „*Štěstí ve hře, neštěstí v lásce.*“ „*Láska je jako večernice*“ „*Ani v paláci nemá láska na růžích ustláno.*“ „*Čas posiluje přátelství a zeslabuje lásku.*“ „*Hněvem se láska ostří.*“ Přesto, že žáci devátých tříd nevedli takové množství ustálených spojení, které v sobě

nesly slovo láska, uvedli zajímavá a neotřelá spojení, která jsou nápaditá, a lze říci, že se jedná o spojení novodobá, tedy moderní. V této třídě se vyskytlo několik ustálených spojení, která neobsahovala slovo láska, ale svým významem se k lásce blížila, například: „*Odmítáme ty, co nás milují, milujeme ty, co nás odmítají.*“ „*Aby byl milován miluj.*“ „*Miluju život, protože mi dal tebe, miluju tebe, protože ty si můj život.*“ Jeden žák uvedl spojení cizojazyčná: „*I love you.*“ „*Me to you*“. U tohoto spojení lze předpokládat spojení na základě asociace s medvědy „*Me to you*“, které jsou symbolem lásky.

3.4.6 Šestý úkol

Můžeme říci, že pozdravy v sedmých, osmých a devátých třídách jsou obdobné, v devátých třídách žáci oproti žákům ostatním nepoužívají pozdrav CS, ten se ve vzorku devátých tříd vyskytl pouze jednou. Žáci užívají rozmanitých pozdravů. Některé pozdravy patří mezi ty klasické, které se používají již řadu let, jako je například *ahoj*, či *čau*. Některé jsou méně obvyklé a lze říci, že se užívají pouze mezi mládeží, jsou to pozdravy jako *čauky mňauky*, *páčko*. Znovu se vyskytl pozdrav *tě péro*, který lze považovat za neobvyklý, je ale možné, že během několika let opět vstoupí do centra slovní zásoby. Nejčastějším pozdravem je *ahoj*, tento pozdrav se v dotazníku vyskytl 36krát, s počtem 33 je pozdrav *čus*, *čau* uvedlo 30 žáků, 29 žáků uvedlo *fik* a dalším neopomenutelným pozdravem je *zdar/zdary*, který uvedlo 21 žáků. Mezi dalšími pozdravy se vyskytlo: „*nazdar, hoj, zduř, dobrý den, dobrý večer, čik, tě péro, vybuchni vole, nečum, čauky mňauky, ahojky, čest, ahoj lidy, jak je, čauky, hojda, pic, pa, zdarečky, páčko, tě pic, čágo, dobrej, čusiny, ahuj, zdravim, s pánem bohem, CS*“. Řada žáků uvedla, že pozdravy typu *ahojky, čauky, jak je, hojda*, používá při komunikaci na sociální síti facebook. Od roku 1979 se řada pozdravů změnila, některé vyšly z užívání, jiné zůstaly, jak je však vidět na pozdravu *tě péro*, který, jak již bylo zmíněno, byl již v roce 1979 považován za zastaralý, je možné, že se některé pozdravy vrátí. Fantazie mladých lidí nezná hranic a tak jistě za několik let přibude řada dalších pozdravů.

3.4.7 Sedmý úkol

Charakteristika člověka dle uvedených frazémů, kterých bylo celkem 6. 2 žáci vyplnili správně celé cvičení, 4,1 %, 4 žáci doplnili 5 správných odpovědí, 8,2 %, 8 žáků uvedlo 4 správné odpovědi, 16,3 %, 8 žáků uvedlo 3 správné odpovědi, 16,3 %, 15 žáků uvedlo 2 správné odpovědi, 30,7 %, 7 žáků uvedlo 1 správnou odpověď, 14,3 % a 5 žáků nechalo celé cvičení nevyplněné, 10,2 %.

„Má pod čepicí“, správně doplnilo 25 žáků, 51 %, 15 žáků nevedlo žádnou odpověď, 30,6 % a 9 žáků uvedlo chybnou odpověď, 18,4 %. Správné odpovědi, například: „*chytrej/chytrý*“. Chybné odpovědi: „*boháč*“ „*hlava*“ „*má to spočítaný*“. „Je bystrý jako liška“, 33 žáků, 67,3 %, bez odpovědi nechalo 7 žáků, 14,3 % a 9 žáků uvedlo chybnou odpověď, 18,4 %. Správné charakteristiky: „*chytrý*“ „*bystroun*“ „*bystrý*“ „*všímavý*“. Chybné charakteristiky: „*všimne si všeho*“ „*zbrklý*“ „*má dobré reflexi*“ „*dobrý zrak*“. „Nechá na sobě dříví štípat“, správně odpovědělo 10 žáků, 20,4 %, 12 žáků nevedlo žádnou odpověď, 24,5 % a 27 žáků uvedlo chybné vysvětlení, 55,1 %. Správná vysvětlení: „*manipulativní*“ „*ochotný*“ „*hodný*“. Chybné odpovědi: „*hodně vydrží*“ „*namyšlený*“ „*nechá si všechno líbit*“ „*aby zapadl, udělá cokoli*“. „Lže, až se mu od úst práší“, 36 žáků uvedlo správnou odpověď, 73,5 %, 6 žáků nevedlo žádnou odpověď, 12,2 %, 7 žáků uvedlo chybnou odpověď, 14,3 %. Všichni tito žáci nevedli charakteristiku jedním slovem, frazém vysvětlili, tudíž nedošlo ke splnění úkolu. Správné odpovědi: „*lhář*“ „*ulhaný*“ „*prolhaný*“ „*nepravdomluvný*“. „Dlouhé vlasy, krátký rozum“, 16 žáků uvedlo správnou odpověď, 32,7 %, odpověď nevedlo 17 žáků, 34,7 % a 16 žáků uvedlo chybné vysvětlení, 32,7 %. Správné odpovědi: „*hloupý/hloupej*“ „*blbej*“. Chybné odpovědi: „*namyšlený*“ „*krásná*“ „*žena*“ „*Hanička*“ „*nemá žádný mozek, nepřemýšlí, když něco říká*“. I zde si žáci, stejně jako ve třídách osmých spojovali frazém s krásou a namyšleností. „Je to flegmatik“, správnou odpověď uvedlo 6 žáků, 12,2 %. Lze tedy říci, že oproti ostatním ročníkům ve třídách devátých žáci tento frazém dokázali vysvětlit a znali jej. 24 žáků nechalo pole nevyplněné, 49 % a 19 žáků uvedlo chybnou odpověď, 38,8 %. Správné odpovědi: „*pohodář*“ „*klid'as*“. Chybné odpovědi: „*nezajímavý*“ „*jednoduchý*“ „*je mu všechno jedno*“ „*hloupý*“ „*o nic nemá zájem*“. V tomto ročníku dopadl tento úkol

nejlépe, žáci si poradili i s frazémem jako je „je to flegmatik“, proti osmým třídám žáci měli problém s frazémem „dlouhé vlasy, krátký rozum. V celku můžeme říci, že žáci daný úkol zvládli velmi dobře. Z toho tedy vyplývá, že frazémy, které je možné užít například ve slohu, umějí používat a rozumějí jim.

3.4.8 Osmý úkol

Používání frazémů do vět. Řada žáků nechala úkol nevyplněný, celý úkol neměl žádný žák správně. Stejně jako v předchozích třídách byl pro žáky nejobtížnější frazém „dát vale“, v devátých třídách ho neznal žádný žák. Frazémů bylo celkem 5. 3 žáci měli vytvořenou větu u 4 frazémů, 6,1 %, 4 žáci u 3 frazémů, 8,2 %, 13 žáků u 2 frazémů, 27 %, 9 žáků u 1 frazémů 18,4 % a 20 žáků mělo celý úkol špatně, 41 %.

„Má své mouchy“, 26 žáků vytvořilo větu, kde byl frazém použit ve svém správném smyslu, 53,1 %, 14 žáků nevedlo žádnou odpověď, 28,6 % a 9 žáků uvedlo chybnou odpověď, 18,4 %. Správné odpovědi, například: „*I fichtl má své mouchy*“ „*I ten největší génius má své mouchy.*“ „*Každý člověk má své mouchy.*“ „*Je to dobrý stroj, ale má své mouchy.*“ „*I nový model Ferrari má své mouchy.*“ Chybné odpovědi, například: „*Všechno má svoje chyby.*“ „*Má svoje mouchy moc rád.*“ „Spadnout z měsíce“, 11 žáků uvedlo správnou odpověď, 22,4 %, 22 žáků nevedlo žádnou odpověď, 44,9 % a 16 žáků uvedlo chybnou odpověď, 32,7 %. Pro názornost některé správné odpovědi: „*Chová se jako by spadl z měsíce.*“ „*Vypadá jako by spadl z měsíce.*“ „*Ty jsi snad spadl z měsíce.*“ Chybné odpovědi: „*Každý, kdo je hloupý, tak musel spadnout z měsíce.*“ „*To nejde, protože měsíc má své gravitační pole.*“ „Dát vale“, všech 49 žáků nechalo pole pro odpověď nevyplněné. „Z bláta do louže“, 14 žáků uvedlo správnou odpověď, 28,6 %, 20 žáků nevedlo žádnou odpověď, 40,8 % a 15 žáků uvedlo chybnou odpověď, 30,6 %. Správné odpovědi: „*Skáče z jednoho problému do druhého, to je jako z bláta do louže.*“ „*Ty se chudáku plácáš z bláta do louže.*“ „*To jsme dopadli, jak z bláta do louže.*“ „*To jsme si teda pomohli, jako z bláta do louže.*“ Chybné odpovědi: „*Kdo se chce umejt, ta pak jde a skočí z bláta do louže.*“ „*Z bláta do louže, husa neskáče.*“ „*Kdykoliv můžeš přímo z bláta do louže.*“ „Překročit meze“, 17 žáků uvedlo správnou odpověď, 34,7 %, 22 žáků nevedlo žádnou odpověď, 44,9 % a

10 žáků uvedlo chybnou odpověď, 20,4 %. Správné odpovědi: „*Vlasta už překročila všechny meze.*“ „*Tak mě naštvál, protože už tím překročil všechny meze.*“ „*Tak tohle si fakt přehnal, nezdá se ti, žeš překročil meze?*“ „*To už překračuje všechny meze!*“ „*Tak tím jsi právě překročil všechny meze.*“ „*Tak a dost! Právě jsi překročil všechny meze*“ „*To snad nemyslíš vážně, tím jsi právě překročil všechny meze!*“ Chybné odpovědi: „*Mez překročíš jedním krokem.*“ „*Každý umí překročit mez.*“ Toto spojení někteří žáci nepoužili ve větě, přesto je patrné, že frazému rozumí, například: *Tak to už je fakt moc.* „*Tak tohle si opravdu přehnal, to musíš vidět sama!*“ Je vidět, že žáci toto spojení znali, ale nebyli schopni jej použít do věty. Ve všech třech ročnících se opakovala věta „*Každý člověk má své mouchy*“, lze tedy předpokládat, že pro žáky je toto spojení známé.

3.4.9 Devátý úkol

Doplňování frazémů se stejným či podobným významem. Tento úkol byl pro žáky náročný, přesto se žáci snažili a snažili se vymyslet alespoň nějaká podobná spojení. 10 žáků doplnilo celý úkol, 20,4 %, 39 žáků nevyplnilo úkol celý, 79,6 %. Z velké části ti, kteří úkol nevyplnili, nevyplnili ani úkol předešlý, tudíž lze předpokládat, že těmto frazémům nerozuměli, celkově jejich dotazníky patřily k těm horším. „*Dát si dvacet*“, správně doplnilo 16 žáků, 32,7 %, 5 žáků uvedlo chybnou odpověď, 10,2 % a 28 žáků odpověď nevedlo, 57,1 %. Správné odpovědi: „*Dát si šlofika/šloficka.*“ „*Dát si třicet.*“ „*Udělat si siestu.*“ „*Tlouct špačky.*“ Chybné odpovědi, někteří žáci vysvětlili, co frazém znamená, jiní uvedli například: „*Jít si lehnout.*“ „*Chrápat.*“ „*No to znamená, když si de táta po obědě lehnout.*“ „*Spí jako dudek*“, správně odpovědělo 22 žáků, 44,9 %, 6 žáků spojení vysvětlilo, 12,2 % a 21 žáků nevedlo žádnou odpověď, 42,6 %. Správné odpovědi: „*Spí, jako když ho do vody hodí.*“ „*Spí jako zabitej.*“ „*Spí jako miminko.*“ „*Spí jako lední medvěd.*“ „*Všude dobře doma nejlíp*“, správně odpovědělo 13 žáků, 26,5 %. Odpověď nevedlo 17 žáků, 34,7 % a 19 žáků uvedlo chybnou odpověď, 38,8 %, opět frazém vysvětlili. Správné odpovědi: „*Všechny cesty vedou domů.*“ „*Doma je doma.*“ „*Můj dům, můj hrad.*“ „*Krade jako straka*“, správně odpovědělo 10 žáků, 20,4 %, 26 žáků nevedlo žádnou odpověď, 53,1 % a 13 žáků odpovědělo chybně, 26,5 %, tedy s vysvětlením. Správné

odpovědi: „*Krade jako cikán.*“ „*Krade jako zloděj.*“ „*Kdo krade, do pekla se hrabe.*“ „*Má dlouhý prsty.*“ Příklady vysvětlení: „*Jako když si někdo něco veme a pak už nám to nikdy nevrátí.*“ „*Prostě, že si něco ukradne.*“ Je zajímavé, že ve všech třídách žáci frazémy vysvětlovali, k tomu mohlo opět dojít nedostatečným soustředěním či únavou, jelikož už se jednalo o jeden z posledních úkolů. U tohoto cvičení žáci ze všech třech ročníků uvedli téměř stejná ustálená spojení, byla to ta, která jsou v povědomí populace nejznámější.

3.4.10 Desátý úkol

V devátých třídách žáci nevedli takové množství ustálených spojení jako ve třídách osmých. 34 žáků uvedlo, že se frazeologismy setkává. Zajímavé je, že řada žáků uvedla, že se s frazeologismy setkává na internetu. Také zde několik žáků neodpovědělo na celou otázku, pouze vyplnili frazémy se kterými se stýkají. Jedna žákyně uvedla: „*Ano, s frazeologismy se setkávám. Například v knížkách.*“ „*My doma často používáme, když se odněkud vrátíme, všude dobře doma nejlíp.*“ „*Ano setkávám, nejvíc asi doma.*“ Někteří respondenti uvedli: „*Nevim.*“ Frazeologismy, které se v dotazníku vyskytly: „*Život je boj, tak bojuj.*“ „*Všude dobře, doma nejlíp.*“ „*Život není žádná sranda, ale bez srandy by to nebyl žádný život.*“ „*Mít člověka, kterému můžeš věřit je jedno z největších vítězství v životě.*“ „*Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.*“ „*Zvyk je železná košile.*“ „*Komu se nelení, tomu se zelení.*“ „*Dvakrát měř jednou řež.*“ „*Život je bahno a jenom svině v něm umí chodit.*“ „*Darovanému koni na zuby nekoukej.*“ „*Bez práce nejsou koláče.*“ „*Kdo krade, do pekla se hrabe.*“ „*Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.*“ „*Si nenápadnej jak Santa v létě.*“ „*Lež má krátké nohy.*“ „*Never say never.*“ (v českém znění- „nikdy neříkej nikdy“) „*Pilný jako včelka.*“ „*Žijeme len raz.*“ Na žáky zde zapůsobila masmédiá, neboť toto spojení je název písně, celkem se vyskytlo 5x, jeden žák do závorky uvedl jméno autora (EGO). „*Never back down.*“ (v českém znění- „nikdy to nevzdávej“) „*Nejhorší sedlák má nejlepší brambory.*“ „*Život je boj, tak se všichni pozabíjejte a já bych s dovolením prošla.*“ „*Ty žide.*“ „*Vo co go?*“ „*Škola je boj.*“ „*Pes je nejlepší přítel člověka.*“ „*Poker face.*“ „*Čumíš jako bacil do lékárny.*“ „*Lékem proti křivdám je zapomenutí.*“ Přesto, že žáci devátých tříd nevedli takové množství frazeologismů jako ve třídách osmých, vyskytlo se mnoho

zajímavých spojení, která opět poukazují na znalost frazeologismů dnešní mládeže. Zajímavé je, že se vyskytla také cizojazyčná spojení, v devátých třídách jich žáci užíli více než ve třídách osmých, tam se vyskytlo pouze jednou „Me to you“. Ve třídách sedmých se cizojazyčný frazém nevyskytl ani jednou.

3.5 Závěrečné shrnutí

Poznatky žáků ze zkoumaných ročníků v oblasti frazeologie dopadly velmi dobře. Žádný žák nenechal dotazník nevyplněný, v úkolech, kde žáci nevěděli, se sami snažili vymyslet vhodnou odpověď. Lze říci, že na dobrých výsledcích daných tříd mají podíl vyučující českého jazyka, jelikož se v žácích snaží podněcovat kreativitu a rozvíjet jejich fantazii. Žáci od sedmých po deváté třídy jsou schopni použít frazémy ve větách, sami znají zajímavé frazémy a dle výsledku, které jsou znázorněné v procentech, se vyskytují v jejich každodenní komunikaci. V porovnání tříd nejlépe dopadly deváté třídy. Je to tím, že žáci devátých tříd se již připravují na přijímací řízení na střední školy. S ohledem na tento faktor a věk lze říci, že výsledky dopadly výborně i u ostatních ročníků. Někteří žáci propojili frazeologismy s běžným životem. Například pojem „*poker face*“, který se vyskytl ve všech třech ročnících. Žáci dovysvětlili, že tento pojem používají při komunikaci na sociální síti, ale také v běžné mluvě. Množství pozdravů, které žáci uvádějí, značí, že jejich fantazie se pojí právě s frazeologií. Žáci během relativně krátké doby dokázali sami vymyslet množství zajímavých frazeologismů. Na to, že se frazeologismy ze slovní zásoby nevytrácejí, ba naopak lze poukázat desátým úkolem, kdy podle většiny žáků se frazémy v každodenní komunikaci běžně vyskytují. 100 respondentů ze 141 uvedlo, že frazeologismy slychá a to nejčastěji doma nebo ve škole. Přičemž žáci, kteří napsali spojení cizojazyčná, uvedli, že je používají mezi kamarády. Frazeologismy, které se zřejmě vyskytují spíše ve slovní zásobě mládeže, jsou například: „*poker face*“ či pozdrav „*CS*“. Tento pozdrav lze vnímat jako relativně nový, přesto jej dle dotazníku užívá početná skupina mladistvých. Z některých dotazníků bylo patrné, že žáci mají cit pro český jazyk a účastní se zmíněných olympiád. Někteří žáci se po vypracování dotazníku sami přišli zeptat na správné odpovědi, z toho lze usuzovat, že tato problematika jim není lhostejná a mají o

ni zájem. Jako v každé třídě i zde jsou žáci, kteří chtěli mít dotazník co nejdříve hotový, dle toho také vypadaly dané výsledky.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce byla zaměřena na problematiku frazeologismů na druhém stupni žáků základní školy. Práce měla poukázat na to, zda v době, kdy mladí lidé tráví svůj volný čas u sociálních sítí a na internetu celkově, znají a umějí používat frazeologismy. V práci jsme zjistili pomocí dotazníku, který byl rozdán na základní škole v Písku 141 respondentům, že žáci své běžné každodenní komunikace prokládají řadou přísloví, ustálených spojení, rčení, ale také pranostik. Dotazník byl zpracován za pomoci řady slovníků, ze kterých byly vybírány frazeologismy jak známější, tak ty méně známé. V teoretické části bylo vybráno z publikací našich nejvýznamnějších lingvistů, kteří se problematice frazeologismů věnují. Teoretická část je průřezem toho, jak se jednotliví autoři na frazeologismy zaměřují.

Po prostudování učebnic českého jazyka pro druhé stupně základních škol jsem došla k závěru, že české učebnice se na tematiku frazeologismů zaměřují dostatečně. Jelikož si učitelé sami vytvářejí pracovní listy, dochází také k následnému procvičování. Tematicke frazeologismů jsou vyhrazeny samostatné hodiny, ale v celku se tato tematika prolíná celým školním rokem. Učitelé jí prokládají hodiny slohu, kde například při líčení měli žáci v osmých třídách vytvořit co nejvíce ustálených spojení, která se pojí s přírodou. Dále v českém jazyce, ale také v literatuře. Učivo této tematiky je pro žáky důležité, protože otázka frazeologismů se vyskytuje v přijímacích řízeních na střední školy. Žáci, kteří se zúčastňují jazykových olympiád, měli výborné výsledky i ve zmíněném dotazníku. Učitelé do těchto olympiád zařazují cvičení s frazeologismy, proto pro tyto žáky byly frazeologismy známější. Sami vyučující mi mé poznatky potvrdili. Také oni souhlasili s tím, že výklad v učebnici je kvalitní, přesto si však sami, jak již bylo zmíněno, dotvářejí potřebná cvičení.

Studováním problematiky frazeologismů jsem si naplno uvědomila, že frazeologie nás provází každým dnem. Je proto důležité v dětech vzbuzovat zájem o poznání a užívání ustálených spojení. Toho lze docílit pomocí kreativních cvičení, na jejichž tvorbě se mohou podílet sami žáci.

Teoretická část se mi stala podkladem pro část praktickou. Daná přirovnání, pořekadla, přísloví a podobně mě inspirovala k vytváření části praktické, již během vytváření teoretické části jsem zpracovávala daný dotazník. Otázky, které byly položeny v úvodu samotné práce, jsem se pokusila zodpovědět během zpracování vybraných dotazníků. Celá práce je průzkumem povědomí žáků o ustálených spojeních, tato analýza dopadla nad očekávání dobře.

4 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Tištěné zdroje

Bečka, J. *Slovník synonym a frazeologismů*. Praha: Novinář. 1982.

Bečka, J. *Česká stylistika*. Praha: Academia. 1992. ISBN 80-200-0020-8.

Cvrček, V. a kol. *Mluvnice současné češtiny*. Praha: Karolinum. 2010. ISBN 978-80-246-1743-5.

Čechová, M. a kol. *Čeština, řeč a jazyk*. Praha: ISV. 1996. ISBN 80-85-866-12-9.

Čechová, M. a kol. *Komplexní jazykové rozbor*y. Praha: SPN. 1996. ISBN 80-85937-27-1.

Čelakovský, F. L. *Mudrosloví národu slovanského v příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel*. Praha 1949.

Čermák, F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum. Univerzita Karlova Praha. 2007. ISBN 978-80-246-1371-0.

Čermák, F., Filipec, J. *Česká lexikologie*. Praha: Academia. 1985.

Černý, J. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico. 1998. ISBN 80-85839-24-5.

Forejtová, S. *Frazeologismy a jejich využití ve výuce českého jazyka*. Diplomová práce 2001.

Havránek, B., Jedlička, A. *Stručná mluvnice česká*. Praha: Fortuna. 2002. ISBN 80-7168-555-0.

Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: SPN. 1980.

Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě a tvoření slov*. Brno: SPN 1976.

Chloupek, J. *Stylistika češtiny*. Praha: SPN. 1991. ISBN 80-04-23302-3.

Karlík, P., Nekula, M., Rubínová, Z. *Příruční mluvnice češtiny*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2008. ISBN 978-80-7106-980-5.

Kol. autorů: *Slovník české frazeologie a idiomatiky, Přirovnání*. Praha: Academia 1983.

Kol. autorů: *Slovník české frazeologie a idiomatiky, Výrazy slovesné A-P*. Praha: Academia, 1994.

Kol. autorů: *Slovník české frazeologie a idiomatiky, Výrazy slovesné R-Ž*. Praha: Academia, 1994.

Kol. autorů: *Slovník české frazeologie a idiomatiky, Výrazy neslovesné*. Praha: Academia, 1988.

Krošláková, E. Výchovné pôsobenie frazeológie. In. Mlacek, J, *Frazeologická terminológia*. Bratislava: STIMUL 1995.

Lada, J. *Ilustrovaná frazeologie*. Praha: Mladá fronta, 1971.

Miko, F. Frazéma ako fakt kultúry. In. Mlacek, J, *Frazeologická terminológia*. Bratislava: STIMUL 1995.

Mlacek, J, *Frazeologická terminológia*. Bratislava: STIMUL 1995.

Machek, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: NLN. 1997. ISBN 80-7106-242-1.

Ouředník, P. *Šmírbuch jazyka českého*. Ivo Železný, Praha. 1992. ISBN 80-7116-007-5.

Pokorný, L. *Úvod do české lexikologie*. České Budějovice: Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích. 1979.

Skladaná, J. Vývin frazém. In. Mlacek, J, *Frazeologická terminológia*. Bratislava: STIMUL 1995.

Šmilauer, V. *Nauka o českém jazyku*. Praha: SPN. 1972.

Zaorálek, J. *Lidová rčení*, Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0824-1.

Odborné články

Čechová, M. Dynamika frazeologie. In. *Naše řeč*. [online]. roč. 69. číslo 4. 1986. [cit. 3.1.2013]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6639>.

Čechová, M. Kulturní frazeologie v současné komunikaci. In. *Naše řeč*. [online]. roč. 76. číslo 4. 1993. [cit. 3.1.2013]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7146>.

Filipec, J. Česká frazeologie. In. *Naše řeč*. [online]. roč. 67. číslo 3. 1984. [cit. 3.1.2013]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6460>.

Machač, J. K nespisovným složkám frazeologie národního jazyka. In. *Naše řeč*. [online]. roč. 62. číslo 1. 1979. [cit. 3.1.2013]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6093>.

Mlacek, J. O stylistickéj klasifikácii frazeologizmův. *Jazykovědný časopis* 30, č. 2, 1979.

Učebnice

Krausová, Z., Pašková, M. *Český jazyk 8 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus. 2005. ISBN 80-7238-419-8.

Krausová, Z., Teršová, R. *Český jazyk 7 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus. 2005. ISBN 80-7238-320-5.

Seznam příloh

Příloha číslo 1, Dotazník číslo 1.....	88-89
Příloha číslo 2, Dotazník číslo 2.....	90-91
Příloha číslo 3, Dotazník číslo 3.....	92-93

Dotazník:

1) Jaká definice odpovídá termínu frazém, příklad frazému: *Dá si pro korunu vrtat koleno. Dělá zlou krev. Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne.*

- A) slova opačného významu
- B) slova, která stejně znějí, ale mají různý význam
- C) ustálené spojení slov

2) Do uvedených ustálených spojení slov doplň názvy zvířat:

- A) Dělá z *lome* velblouda.
- B) Darovanému *domi* na zuby nehleď.
- C) *pes*....., který šteká, nekouše.
- D) ..... se nažral a ..... zůstala celá.
- E) ..... v rouše beránčí.
- F) Kouká jako vyoraná *pat*
- G) Hřeje si na prsou *lode*
- H) Dělá ..... zahradníkem.
- I) Kovářova *lode* chodí bosa

3) Přiřaď tyto větné frazémy k sobě tak, jak k sobě náleží:

A) Dočkej času	~~krátký rozum.~~	<i>se nikdy utrhne</i>
B) Mlčetí zlato	~~takový krám.~~	
C) Dlouhé vlasy	~~tak si i lehne.~~	
D) Jak si kdo ustele	~~mluviti stříbro.~~	
E) I mistr tesař	~~krátký rozum.~~	
F) Jaký pán	~~jako husa klasu.~~	
G) Trpělivost	~~můj hrad.~~	
H) Všude dobře	~~růže přináší.~~	
I) Můj dům	~~doma nejlip.~~	

4) Vysvětli tyto frazémy svými slovy:

- A) Má šestý smysl. *WU něco co ostatní ne (nebo někdo)*
- B) Bojovat proti větrným mlýnům. *se se nikdy dělá něco co se nevá přelonas*
- C) Mít tlačenu.
- D) Zachovat si kamennou tvář.
- E) Zchladit si na někom záhu.
- F) Mít víc štěstí, než rozumu *Sduz je něco obtížné nebo někdo*

5) Napiš, co nejvíce spojení, přísloví, pořekadel, přirovnání, ve kterých se vyskytuje slovo láska.

nebo zlat
zouvi co je neberpečně
 Prá' kles tví může skončit
 la' son ale ~~la' son~~ láska nikdy
 nem. skonit prá' kles tvím

- 6) V roce 1979 byly mezi mládeží moderní tyto pozdravy: *ti kynu, tě vidím, tě zdravím*, jaké slýcháš, nebo používáš pozdravy ty v dnešní době?

cau, ~~yo~~ nardar

- 7) Jedním slovem charakterizuj člověka, o kterém se řekne:

- A) Má pod čepicí. *chytří*
B) Je bystrý jako liška. *pozor*
C) Nechá na sobě dříví štípat.
D) Lže, až se mu od úst práší *chach*
E) Dlouhé vlasy, krátký rozum. —
F) Je to flegmatik. —

- 8) Použij tato spojení ve větách rozvitých tak, aby dávaly smysl. Spojení uprav dle potřeby.

- A) Má své mouchy

Jsem nejlepší má svoje mouchy

- B) Spadnout z měsíce.

Něsdy se clova' jakoby spadnul z měsíce

- C) Dát vale.

- D) Z bláta do louže.

- E) Překročit meze.

- 9) Znáš spojení, která mají podobný význam? Pokud ano, napiš je.

- A) Dát si dvacet

- B) Spí jako dudek.

- C) Všude dobře, doma nejlip.

- D) Krade jako straka.

← NEVIM

- 10) Myslíš, že se v dnešní době stále používají ustálená spojení? Pokud ano, od koho je slýcháš a vzpomeneš si na nějaké/á?

*Jas se vo lesa rola' Aaz se
~~z~~ z lesa ~~o~~ osyira'*

podání: žena
věk: 14
třída: F, A
bydliště: město

Dotazník:

- 1) Jaká definice odpovídá termínu frazém, příklad frazému: *Dá si pro korunu vrtat koleno. Dělá zlou krev. Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne.*
  - A) slova opačného významu
  - B) slova, která stejně znějí, ale mají různý význam
  - C) ustálené spojení slov
- 2) Do uvedených ustálených spojení slov doplň názvy zvířat:
  - A) Dělá z *holá* ..... velblouda.
  - B) Darovanému *šovi* ..... na zuby nehleď.
  - C) *pes* ....., který štěká, nekouše.
  - D) *vlk* ..... se nažral a *lva* ..... zůstala celá.
  - E) *ml* ..... v rouše beránčí.
  - F) Kouká jako vyoraná *mys* .....
  - G) Hřeje si na prsou *had* .....
  - H) Dělá *brcha* zahradníkem.
  - I) Kovářova *žalýba* ..... chodí bosa
- 3) Přiřaď tyto větné frazémy k sobě tak, jak k sobě náleží:

A) Dočkej času	krátký rozum.
B) Mlčeti zlato	takový krám.
C) Dlouhé vlasy	tak si i lehne.
D) Jak si kdo ustele	mluviti stříbro.
E) I mistr tesař	krátký rozum.
F) Jaký pán	jako husa klasu.
G) Trpělivost	můj hrad.
H) Všude dobře	růže přináší.
I) Můj dům	doma nejlíp.
- 4) Vysvětli tyto frazémy svými slovy:
  - A) Má šestý smysl.
  - B) Bojovat proti větrným mlýnům.
Bojuje proti prarde
  - C) Mít tlačenku.
Mít had?
  - D) Zachovat si kamennou tvář.
Obraňovat sám sebe.
  - E) Zchladit si na někom žáhu.
~~Nebo~~ *Vylít si na někom klas*
  - F) Mít víc štěstí, než rozumu
Neprůmysly a přesto se mu něčeho darí
- 5) Napiš, co nejvíce spojení, přísloví, pořekadel, přirovnání, ve kterých se vyskytuje slovo láska.

- 6) V roce 1979 byly mezi mládeží moderní tyto pozdravy: *ti kynu, tě vidím, tě zdravím*, jaké slýcháš, nebo používáš pozdravy ty v dnešní době?

aloj, piš, eš, es, kdae, aloj, alaja

- 7) Jedním slovem charakterizuj člověka, o kterém se řekne:

- A) Má pod čepicí. - *je chytrý*
B) Je bystrý jako liška. - *Má ~~je~~ dobej'srad*
C) Nechá na sobě dříví štípat. - *keča sebau manipuloval*
D) Lže, až se mu od úst práší - *leži*
E) Dlouhé vlasy, krátký rozum. —
F) Je to flegmatik. —

- 8) Použij tato spojení ve větách rozvitých tak, aby dávaly smysl. Spojení uprav dle potřeby.

- A) Má své mouchy

Má svoje krapeni, problémy

- B) Spadnout z měsíce.

Byť mimo

- C) Dát vale.

~~~~~

- D) Z bláta do louže.

~~~~~

- E) Překročit meze.

Byť až moe drvy

- 9) Znáš spojení, která mají podobný význam? Pokud ano, napiš je.

- A) Dát si dvacet

Dát si p'advacet

- B) Spí jako dudek.

~~~~~

- C) Všude dobře, doma nejlip.

~~~~~

- D) Krade jako straka.

~~~~~

- 10) Myslíš, že se v dnešní době stále používají ustálená spojení? Pokud ano, od koho je slýcháš a vzpomeneš si na nějaké/á?

*ANO, doma a někdy i s kamarádkama
Někdy se nevkodiny a doufij
Někdy někdy někdy.*

ZENA
13
A.

Dotazník:

- 1) Jaká definice odpovídá termínu frazém, příklad frazému: *Dá si pro korunu vrtat koleno. Dělá zlou krev. Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne.*
  - A) slova opačného významu
  - B) slova, která stejně znějí, ale mají různý význam
  - C) ustálené spojení slov
- 2) Do uvedených ustálených spojení slov doplň názvy zvířat:
  - A) Dělá z KOMÁDA velblouda.
  - B) Darovanému KOXI... na zuby nehleď.
  - C) DES....., který štěká, nekouše.
  - D) ..... se nažral a ..... zůstala celá.
  - E) ..... v rouše beránčí.
  - F) Kouká jako vyoraná MYŠ.
  - G) Hřeje si na prsou HADA.
  - H) Dělá KOTKA zahradníkem.
  - I) Kovářova HUSA... chodí bosa
- 3) Přiřaď tyto větné frazémy k sobě tak, jak k sobě náležejí:

A) Dočkej času	krátký rozum.
B) Mlčeti zlato	takový krám.
C) Dlouhé vlasy	tak si i lehne.
D) Jak si kdo ustele	mluviti stříbro.
E) I mistr tesař	krátký rozum. <u>SE NĚDÝ UTNE</u>
F) Jaký pán	jako husa klasu.
G) Trpělivost	můj hrad.
H) Všude dobře	růže přináší.
I) Můj dům	doma nejlep.
- 4) Vysvětli tyto frazémy svými slovy:
  - A) Má šestý smysl.
ŽE UMI' NĚCO CO NIČDO
  - B) Bojovat proti větrným mlýnům.
BOJOVAT PROTI NĚČEMU TĚŽKÝMU
  - C) Mít tlačenku.
?
  - D) Zachovat si kamennou tvář.
  - E) Zchladit si na někom záhu.
  - F) Mít víc štěstí, než rozumu
- 5) Napiš, co nejvíce spojení, přísloví, pořekadel, přirovnání, ve kterých se vyskytuje slovo láska.

LA'SKA JE HNUTI' CO DVA BLA'ZNY NUTI' DO
BLBNUTI'
LA'SKA JE LA'SKA

- 6) V roce 1979 byly mezi mládeží moderní tyto pozdravy: *ti kymu, tě vidim, tě zdravim*, jaké slycháš, nebo používáš pozdravy ty v dnešní době?

AHOJ, ČAUKY, ČAUKY - MŇAUKY, ČUS, FIK . . .

- 7) Jedním slovem charakterizuj člověka, o kterém se řekne:

- A) Má pod čepicí. *CHYTRÍK*
B) Je bystrý jako liška. *BYSTRÝ*
C) Nechá na sobě dříví štípat. *NECHA' SI VŠECHNO CI'BIT*
D) Lže, až se mu od úst práší. *LŽE*
E) Dlouhé vlasy, krátký rozum. *NEVIM*
F) Je to flegmatik. *NEVIM*

- 8) Použij tato spojení ve větách rozvitých tak, aby dávaly smysl. Spojení uprav dle potřeby.

- A) Má své mouchy

KAŽDÝ' MA' SVÉ MOUCHY

- B) Spadnout z měsíce.

CHOVA' SE JAKOBY' SPADNUL Z MĚSÍCE

- C) Dát vale.

- D) Z bláta do louže.

SKOC' Z BLÁDA DO LOUŽE

- E) Překročit meze.

- 9) Znáš spojení, která mají podobný význam? Pokud ano, napiš je.

- A) Dát si dvacet

- B) Spí jako dudek.

- C) Všude dobře, doma nejlíp.

- D) Krade jako straka.

- 10) Myslíš, že se v dnešní době stále používají ustálená spojení? Pokud ano, od koho je slycháš a vzpomeneš si na nějaké/á?

~~NE~~ NEVER SAY NEVER

KDO JINÉMU JAKU KOPA' SAM DO NI'PAJA'